

FOTO: MIKAL SCHLOSSER

Tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning i dagtilbud – rettet mod børn i risiko for mistrivsel

Af Kirsten Elisa Petersen

FOTO: MORTEN STRICKER/YSK FYNISKE MEDIER/ITZAU SCANPIX

Tema: Tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning i dagtilbud – rettet mod børn i risiko for mistrivsel

Pædagogisk indblik
Nr. 20
November 2022

Tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning i dagtilbud
© forfatteren, DPU, NCS og Aarhus Universitetsforlag

Design:
Tøke Bjørneboe

Layout:
lb Jensen

ISBN
978 87 7597 0896

ISSN
2596-9528

dpu.au.dk/paedagogiskindblik

03
Pædagogisk indblik

04
Tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning i dagtilbud

06
Overordnede kommentarer til litteraturen på feltet

08
Tidlige forebyggende indsatser – kort fortalt

11
Hvilke forståelser af små børn i risiko for mistrivsel kan indkredses?

19
Hvilken betydning har tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud?

27
Hvordan arbejder dagtilbud med opsporing og underretning rettet mod små børn i risiko for mistrivsel?

31
Hvordan ser pædagogers faglighed og kompetencer ud i forhold til at arbejde med små børn i mistrivsel?

38
Om forfatteren

38
Tak

38
Referencer

Pædagogisk indblik

03 - 39

Forskningsoversigten, du sidder med, er en del af en serie forskningsoversigter, der hedder Pædagogisk indblik. Med Pædagogisk indblik vil vi gerne give praktikere inden for henholdsvis dagtilbud, grundskole, ungdomsuddannelse og videregående uddannelse et let tilgængeligt indblik i og overblik over den eksisterende forskning på forskellige områder – i dette tilfælde om dagtilbuddets pædagogiske arbejde med tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning rettet mod små børn i risiko for mistrivsel. Hver forskningsoversigt udarbejdes af forskere fra DPU, Aarhus Universitet, der allerede selv forsker på det pågældende område. Forskningsoversigterne fagfællebedømmes. Det betyder, at to andre forskere, der har indgående kendskab til forskningsområdet, har læst forskningsoversigten kritisk, hvorefter den er gennemskrevet igen med henblik på at imødekomme kritikken. Formålet hermed er at sikre den videnskabelige kvalitet af forskningsoversigterne. Forskningsoversigterne bliver også læst og kommenteret af en gruppe praktikere. I dette tilfælde har Susanne Elling, klyngeleder, Københavns Kommune, Bettina Stryhn, leder i Børnehuset Bavnehøj, Rikke Louise Gade, leder i Børnehuset Stakhaven, samt Alexandra Raaschou Beck, specialkonsulent i Kommunernes Landsforening, bidraget. Stor tak til dem alle for deres tid.

Vores ambition med forskningsoversigterne er, at de kan hjælpe praktikere (i denne oversigt vil det fx sige pædagoger, undervisere på pædagoguddannelsen og pædagogstuderende, men også PPR og ansatte i forvaltninger inden for småbørnsområdet) til at opnå den indsigt i et givet forskningsfelt, der skal til for selv at kunne tage stilling til forskningsresultaterne. Derfor har vi lagt vægt på, at forskningsoversigterne ikke bare skal formidle et overblik over eksisterende forskningsresultater, men også indblik i de grundantagelser, der ligger bag de forskellige studier.

Afhængigt af temaet for forskningsoversigten kan det have at gøre med, hvordan en given forståelse af læring bag en specifik undersøgelse øver indflydelse på forskningsspørgsmål, forskningsdesign og resultater. I denne forskningsoversigt handler det eksempelvis om, hvordan forskerne bag specifikke undersøgelser beskriver børn i risiko for mistrivsel, og dagtilbuddets arbejde med tidlige forebyggende indsatser rettet mod denne gruppe børn. Forskningsoversigten handler også om, hvordan dagtilbud arbejder med opsporing og underretning og retter opmærksomheden mod pædagogers faglighed og kompetencer i forhold til dette specifikke pædagogiske arbejde i dagtilbud.

Pædagogisk indblik indeholder i tilknytning til hver forskningsoversigt et produkt (fx en podcast, en PowerPoint-præsentation eller en interaktiv artikel), som praktikere kan arbejde med, fx på pædagogiske temadage. Vi håber, at Pædagogisk indblik dermed kan danne afsæt for at diskutere og videreudvikle praksis inden for de temaer, som forskningsoversigterne beskæftiger sig med. Hvis du får lyst til at læse mere, kan du lade dig inspirere af referencelisten.

Hvis du vil læse mere om fremgangsmåden og se, hvilke studier der er inkluderet i forskningsoversigten, kan du gå ind på dpu.au.dk/paedagogiskindblik. Her finder du bl.a. en såkaldt protokol, dvs. et dokument, som indeholder oplysninger om undersøgelsesspørgsmål, definitioner og afgrænsninger, søgeord og søgestreng, litteraturstudiets design, kriterier for in- og eksklusion af studier og informationer om, hvordan studierne er læst. Du finder også en oversigt over de studier, der er inkluderet i forskningsoversigten. Du kan læse hele forskningsoversigten eller fokusere på de spørgsmål, som du er særligt optaget af.

God læselyst.

Tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning i dagtilbud

04 - 39

Denne forskningsoversigt handler om tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning i dagtilbud rettet mod små børn i risiko for mistrivsel. I forskningsoversigten undersøger jeg, hvad vi ved fra nyere forskning på området om dagtilbuddets arbejde med børn i risiko for mistrivsel, ligesom jeg mere specifikt udforsker, hvilke teoretiske forståelser forskningsfeltet har af mistrivsel, samt hvilke børn der er bekymring for. Endvidere ser jeg på, hvad tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud kan handle om i forskningsfeltet, og hvordan der pædagogisk arbejdes med at opspore og underrette i dagtilbud. Desuden ser jeg på pædagogers faglighed og kompetencer særligt rettet mod at arbejde med små børn i mistrivsel eller i risiko for mistrivsel.

Forskningsoversigten har fokus på dagtilbud for børn i alderen 0-6 år, men ikke på såkaldte specialinstitutioner og specialpædagogiske indsatser rettet mod børn diagnosticeret med fysiske og psykiske handicap. Vigtigt at bemærke er også, at når forskningsoversigten anvender betegnelsen pædagoger, er det vel vidende, at der er store forskelle i pædagogers uddannelse og i antallet af uddannet personale i dagtilbud i en international sammenhæng. Men betegnelsen pædagoger afspejler den danske (og nordiske) tradition med pædagogisk faguddannet personale i dagtilbud, om end den pædagogiske professionsbacheloruddannelse kan variere de nordiske lande imellem. Desuden beskæftiger de nordiske studier, der indgår i forskningsoversigten, sig kun meget sjældent eksplicit med, hvordan pædagogiske

medhjælpere, pædagogiske assistenter eller andre grupper arbejder med små børn i risiko for mistrivsel i dagtilbud.

Tilsvarende forhold gør sig gældende i forhold til betegnelsen dagtilbud, hvor der også eksisterer store forskelle lande imellem. I denne forskningsoversigt fastholdes betegnelsen dagtilbud, således som den er præciseret i lovgivning på området. Dette begreb viser samtidig hen til en nordisk forskningstradition, der er optaget af små børn, pædagogik, pædagoger og dagtilbud over for en international førskoletradition, der i højere grad har fokus på at forberede børn på det, der skal ske, når de kommer i skole.

I søgeprocessen til forskningsoversigten har jeg inddraget 166 studier, hvoraf 69 studier indgår direkte.

Fordi forskningsoversigten beskæftiger sig med dagtilbuddets pædagogiske arbejde med børn i risiko for mistrivsel, vil jeg knytte nogle indledende bemærkninger til, hvilke børn der er tale om. Begrebet risiko for mistrivsel er her valgt som en overordnet betegnelse for børn, der på forskellig vis giver anledning til bekymring hos pædagogerne. Gennem lovgivning er det præciseret, hvorledes pædagoger i dagtilbud skal arbejde med alle børns trivsel og samtidig kunne opspore, underrette og tilrettelægge pædagogiske indsatser, hvis de vurderer, at børn befinder sig i mistrivsel eller risiko for mistrivsel. Små børn i mistrivsel eller i risiko for mistrivsel er imidlertid en bred betegnelse, der ikke nødvendigvis benyttes i det internationale forskningsfelt, men typisk er knyttet til dansk og nordisk forskning. Den

brede betegnelse er dog valgt her, da det som udgangspunkt synes at være den, som pædagoger i danske dagtilbud arbejder ud fra, når det handler om at opspore og underrette om børn, de er bekymret for. Vigtigt er dog at betone, at betegnelsen omfatter mange forskellige former for mistrivsel eller risiko for mistrivsel; fx børn i risiko, børn, der måske skal udredes for udviklingsrelaterede diagnoser, eller børn, der vokser op under sårbare og udsatte livsforhold. Betegnelsen er samtidig anvendt for at kunne arbejde med så åben en betegnelse som muligt, så litteratursøgningen ikke på forhånd udelukkede studier, der ellers kunne være relevante at tage med i oversigten. Hvordan vi mere præcist kan forstå betegnelsen børn i risiko for mistrivsel, vil blive uddybet senere i oversigten.

Tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning i dagtilbud synes særligt at være ekspliciteret i nordisk lovgivning om dagtilbud, hvilket også afspejles i forsknings-

feltet. Flere studier arbejder eksplicit med, hvad vi skal forstå ved opsporing, hvordan pædagogerne arbejder med det, hvad der ser ud til at være vanskeligt, og hvad det betyder for pædagogers faglighed og kompetencer i hverdagens pædagogiske praksis. I international forskning kan der sagtens henvises til love og vedtagelser, særligt på det internationale politiske niveau (fx gennem FN's anbefalinger om alle børns ret til beskyttelse), såvel som til nationalpolitiske hensigtserklæringer om at bryde med opvækst i fattigdom. Opsporing er dog et bredere begreb, der også forbindes til anvendelse af skemaer og manualer for, hvordan pædagoger opsporer fx børn i risiko for udviklingsrelaterede diagnoser eller børn i risiko for senere læringsvanskeligheder. At arbejde med underretning i dagtilbud, således som det meget præcist er defineret i dansk lovgivning, ser imidlertid ud til at være et specifikt dansk/nordisk element i forskningsfeltet.

Overordnede kommentarer til litteraturen på feltet

06 - 39

Forskning om tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning rettet mod små børn i risiko for mistrivsel er et omfattende forskningsfelt. At præcisere, hvilke børn der er tale om, når der er bekymringer for mistrivsel, er en større forskningsmæssig opgave. I forskningsfeltet anvendes der mange forskellige begreber og betegnelser, og det kan medvirke til at skabe uklarhed om, hvilke børn den pædagogiske praksis skal iværksætte tidlige forebyggende indsatser over for, herunder opspore og underrette om til offentlige myndigheder (Petersen 2019; 2020; Villumsen & Petersen 2020). At der er mange forskellige begreber, skyldes særligt, at mange forskellige videnskabelige traditioner beskæftiger sig med dagtilbudsområdet og retter opmærksomheden mod små børns liv, opvækst, udvikling og læring på hver sin måde. Ud over det småbørnspædagogiske forskningsfelt ses fx forskning inden for det sundhedsvidenskabelige område såvel som inden for den kliniske småbørnspsykologi og børnepsykiatri. De forskellige videnskabelige traditioner har forskellige "blikke" på børn og er optaget af forskellige aspekter af børns liv, hvilket også betyder, at der er mange forskellige typer af viden og resultater (Vik 2014; Nielsen 2017; Franck 2014; 2015; 2018; Petersen 2020).

Tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud er ligeledes omfattet af mange forskellige forståelser, tilgange og metoder, der især udspringer af forskelle lande imellem. I Danmark og de øvrige nordiske lande, hvor stort set alle børn kommer i dagtilbud inden skolestart, forbindes tidlige forebyggende indsatser til selve det, at børn kommer i dagtilbud med fokus på pædagogiske aktiviteter, leg

sammen med andre børn og pædagogers faglighed i det almenpædagogiske arbejde (Juhl 2014; 2021; Figenschou 2017; Munck 2017; Westerling et al. 2020).

I andre lande, fx USA, er det langt fra alle børn, der kommer i dagtilbud inden skolestart. Det er primært børn, der vokser op under udsatte livsforhold, som kommer i de offentligt finansierede dagtilbud, der ikke nødvendigvis rummer samme kvalitet som de privat finansierede dagtilbud (Ramey et al. 1979; Hines et al. 2017). Forståelsen af tidlige forebyggende indsatser kommer derfor ofte i denne del af forskningsfeltet især til at omhandle, hvordan særlig tilrettelagte dagtilbudsindsatser kan hjælpe børn i udsatte livsforhold og forebygge senere vanskeligheder – særligt forbundet til små børns sociale, emotionelle og læringsmæssige udvikling (Dodge et al. 2015; Watts et al. 2018; Xie et al. 2020). I en tidligere forskningsoversigt har jeg undersøgt dagtilbuddets betydning for børn i udsatte positioner, og her kan man læse mere indgående om denne type forskning (Petersen 2019).

I et bredt vue over den internationale forskning kan tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud omfatte mange forskellige typer af indsatser rettet mod forskellige områder af små børns liv og udvikling, der så følges forskningsmæssigt. Forebyggelse i dagtilbud kan fx handle om betydningen af fysisk sundhed, herunder motion, bevægelse og sund kost rettet mod risiko for overvægt, eller det kan handle om, at pædagoger arbejder med forskellige metoder til at forebygge mobning i dagtilbud (Repo & Sajaniemi 2015; Jenkins et al. 2017; Derwig 2021; Zahnd et al. 2017; Fastring et al. 2019).

Opsporing og underretning af små børn i risiko for mistriivsel synes i forskningsfeltet særligt at træde frem i den nordiske dagtilbudsforskning, hvor en lang række social- og uddannelsespolitiske love siden begyndelsen af 2000-tallet er trådt ind i dagtilbuddets pædagogiske arbejde. Mange af de danske love og vedtagelser (fx dagtilbudsloven, loven om læreplaner og mere specifikke love, herunder den såkaldte ghettopakke) findes også i forskellige udformninger i de øvrige nordiske lande. Det har medført en omfattende forskning i, hvordan dagtilbud og pædagoger arbejder med at indkredse børn, der giver anledning til bekymring, er i risiko for

mistrivsel, eller hvis hjemlige forhold vurderes at være til skade for børnenes hverdag og udvikling.

Forskningsoversigten udfolder særligt det pædagogiske arbejde med opsporing og underretning og peger derved på de mange pædagogiske opgaver, som dagtilbuddet og pædagogerne skal løse, samtidig med at den viser, hvorledes disse opgaver både er komplekse og skal løses samtidigt. Opgaver, der desuden udfordrer pædagogernes faglighed og forståelser af børn, børns hverdagsliv og samarbejdet med forældre, når der skal handles på bekymringer (Vik 2014; Franck 2014; 2015; 2018; Nielsen 2017; Aabro 2021).

FOTO: ANNELENE PETERSEN/YSK FYNISKE MEDIER/RITZAU SCANPIX

Tidlige forebyggende indsatser – kort fortalt

08 - 39

Forskningsoversigten adresserer og er struktureret efter de fire spørgsmål, som de inkluderede studier undersøger:

1. Hvilke forståelser af små børn i mistrivsel eller i risiko for mistrivsel kan indkredses?

Overordnet kan indkredses to dominerende forståelser i forskningsfeltet. Den ene er knyttet til forældres sociale, uddannelses- og arbejdsmæssige forhold. Her retter forskningen fx opmærksomheden mod børns opvækst i fattigdom eller i udsatte boligområder, ofte med forældre, der angives at befinde sig i udsatte livsforhold, fordi de mangler uddannelse, har usikker eller mangelfuld tilknytning til arbejdsmarkedet eller har minoritetsetnisk baggrund (i de amerikanske studier indkredses det fx ofte som forældre med afroamerikansk eller latinamerikansk baggrund). Inden for denne forståelse finder vi såvel småbørnspædagogisk forskning som sociologiske, antropologiske og socialpsykologiske studier af små børns liv i dagtilbud.

Den anden forståelse af mistrivsel er især knyttet til risiko for det lille barns fysiske og mentale sundhed. Udviklingsvanskeligheder og forsinket udvikling bliver af forskningen her dels forbundet til barnets nære miljø (hjemme i familien), dels til biologiske forklaringsrammer (at nogle diagnoser fx er medfødte), og dels til hændelser og begivenheder, der pludselig sætter ind og risikerer at forstyrre det lille barns udvikling (fx skilsmisse, dødsfald osv.). Inden for denne forståelse kan der ligeledes findes studier med afsæt i den småbørnspædagogiske forskning, men også og særligt studier, der trækker på det sundhedsmæssige forsk-

ningsfelt, klinisk børnepsykologi og klinisk børnepsykiatri.

2. Hvilken betydning har tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud for små børn i mistrivsel?

Inden for forskningsfeltet gør flere forskellige forståelser af og tilgange til tidlige forebyggende indsatser sig gældende. I dansk og nordisk forskning kan disse indsatser særligt ses i lyset af, at stort set alle små børn kommer i dagtilbud inden skolestart. I den nordiske velfærdsstat ses dagtilbuddet derfor som en bred forebyggelsesindsats mod mistrivsel i forhold til alle små børns opvækst, hverdagsliv og udvikling (Vik 2014; Nielsen 2017; Petersen 2020). Den nordiske dagtilbudsforskning peger ikke entydigt på, hvilken betydning tidlige forebyggende indsatser har for små børn i mistrivsel. Dette skyldes primært, at dagtilbud er for alle børn, og det derfor ofte ser ud til at være selve det at gå i et dagtilbud, der fungerer som en tidlig forebyggende indsats.

I det internationale forskningsfelt indkredses derimod en lang række studier, der er optaget af, hvordan dagtilbud kan ses som en specifik tidlig forebyggende indsats rettet mod børn, der så at sige på forhånd er i risiko for at befinde sig i udsatte og sårbare livsforhold. Forskningen er ofte tilrettelagt som store såkaldte effektstudier, hvor børns liv i dagtilbud udforskes med fokus på at indkredse, hvilken betydning eller effekt den planlagte tidlige forebyggende indsats har for børns sociale, emotionelle og kognitive udvikling (Dodge et al. 2015; Watts et al. 2018; Xie et al. 2020). Adskillige studier beskriver forskellige typer af tidlige forebyggende indsatser, der til-

rettelægges for en periode rettet mod en særlig gruppe børn, og som så følges forskningsmæssigt, og mange af disse studier viser, at tidlige forebyggende indsatser fx kan have en vigtig betydning for børnenes udvikling.

I forhold til de tidlige forebyggende indsatsers betydning er forskningsfeltet særligt optaget af at diskutere, hvilke indsatser der er vigtige at indføre, hvad de skal have fokus på, og ikke mindst hvilken betydning indsatserne kan antages at få her og nu for små børns sociale, emotionelle og læringsmæssige udvikling, men også på længere sigt i forhold til at hjælpe børn med bedre at klare skole og uddannelse.

3. Hvordan arbejder dagtilbud med opsporing og underretning af små børn i mistrivsel?

Adskillige studier i den internationale forskning er optaget af, hvordan dagtilbuddet kan arbejde med at forebygge eller modvirke små børns udviklingsproblemer, og særligt synes forskningsfeltet at være optaget af indsatser, der retter sig henholdsvis mod sociale og emotionelle vanskeligheder og/eller mod læringsmæssige vanskeligheder (Mihic et al. 2016; Odom et al. 2019).

Tæt forbundet til det pædagogiske arbejde med tidlige forebyggende indsatser er betydningen af at kunne opspore børn, der vurderes at have behov for særlige indsatser, og af, at dagtilbud kan underrette de rette myndigheder, hvis der er bekymringer for et barns trivsel.

I en nordisk sammenhæng har der fx været et særligt blik på dagtilbuddets arbejde med små børns sprogudvikling og sprogvanskeligheder, der gennem de seneste to årtier

har fået en særlig opmærksomhed i forskningsfeltet. Sprogudvikling og sprogvanskeligheder kan her omfatte generel sprogudvikling for alle børn, men særligt dreje sig om børn med minoritetsetnisk baggrund (Essahli Vik 2021; Jahreie 2021). Adskillige dagtilbud i både dansk og nordisk sammenhæng anvender bl.a. TRAS-skemaet som metode til at opspore børn, der vurderes at have behov for sprogstimulering. Ligeledes anvendes en række andre skemaer eller manualer, fx TOPI, til at indkredse børns trivsel, men samtidig også til at opspore børn i risiko for mistrivsel (Aabro 2021; Buus 2019; Vik 2014; Munck 2017).

I en international sammenhæng handler forskningen om tidlige forebyggende indsatser og opsporing især om, hvordan pædagoger gennem forskellige skematiske metoder kan indkredse fx børn i risiko for udviklings- eller indlæringsvanskeligheder. Væsentligt er det at betone, at der ofte er tale om børn, der på baggrund af en opvækst præget af fattigdom allerede på forhånd er indkredset som sårbare og udsatte. Hvordan pædagoger i dagtilbud arbejder med underretninger, synes underbelyst i det internationale forskningsfelt.

4. Hvordan ser pædagogers faglighed og kompetencer ud i forhold til at arbejde med små børn i mistrivsel?

Udforskningen af pædagogers faglighed og kompetencer i forhold til opsporing, underretning og arbejdet med pædagogiske forebyggende tiltag er et område, der fylder meget i dagtilbudsforskningen både nationalt og internationalt. Forskningen peger på forskelli-

ge udfordringer, der afspejles forskelligt i den nordiske og internationale forskning (Vik & Hausstätter 2014; Munck 2017; Pettersvold & Østrem 2019).

Den nordiske dagtilbudsforskning er optaget af pædagogers arbejde i de specifikke kontekster, hvor det udføres. Adskillige danske og nordiske studier udforsker, hvordan pæagoger arbejder med at opspore og underrette i forhold til børn, de er bekymret for i hverdagen (Nielsen 2017; Schmidt et al. 2022), og peger bl.a. på betydningen af forældre-samarbejde og samarbejde med andre parter såvel som af pædagogers bekymringer for ikke at have tid nok til det enkelte barn og for at udpege enkelte børn fremfor at arbejde med børnefællesskabet.

Den internationale forskning er optaget af pædagog/barn-relationen og betydningen af, at børn fra sårbare og udsatte livsforhold kommer i dagtilbud af såkaldt høj kvalitet (Coggins & Carnes-Holt 2021). Pædagog/barn-relationen betones i en lang række forskningsstudier, der præciserer, hvorledes den pædagogiske faglighed forbindes til samspillet med, opmærksomheden på og omsorgen for det enkelte barn i hverdagen (Hamre & Pianta 2001; Dearing & Collins 2011). Flere studier i den internationale forskning viser, at netop relationen og samspillet mellem pæagoger og børn i udsatte livsforhold eller mistrivsel har såkaldt positiv effekt på barnets sociale, emotionelle og læringsmæssige udvikling.

FOTO: LISELOTTE SABROE/RITZAU SCANPIX

Hvilke forståelser af små børn i risiko for mistrivsel kan indkredses?

11 - 39

Det er ikke entydigt defineret i forskningsfeltet, hvad der skal forstås ved små børn i risiko for mistrivsel. Tværtimod er det i allerhøjeste grad et begreb med mange forskellige betydninger. At mistrivsel er et komplekst begreb, understreges af, at der fletter sig flere forskellige betegnelser ind i både dansk, nordisk og international forskning. Således anvender flere danske studier betegnelsen 'mistrivsel', mens andre anvender betegnelser som 'små børn i risiko for diagnoser eller andre udviklingsrelaterede vanskeligheder', 'små børn udsat for omsorgssvigt', 'børn i sårbare livsforhold', 'risikobørn' og 'børn i udsatte positioner'. Den internationale forskning anvender ofte betegnelser som 'små børn, der vokser op under udsatte livsforhold' eller 'børn, der vokser op i fattigdom'. Forskningsfeltet ser ud til at omfatte to overordnede samtidige forståelser af betegnelsen mistrivsel. Den ene forståelse er forbundet til små børn i socialt udsatte livsforhold direkte knyttet til forældres økonomiske og uddannelses- og arbejdsmæssige forhold. Den anden forståelse knytter an til, at alle små børn kan risikere at komme i mistrivsel som følge af forskellige livsforhold og udviklingsproblemer, både socialt, emotionelt og kognitivt.

I de to overordnede forståelser af mistrivsel kan indkredses forskellige videnskabelige tilgange, der ud over det småbørnspædagogiske fx også omfatter det sundhedsmæssige forskningsfelt. Inden for den småbørnspædagogiske forskning er der særligt fokus på at udforske barnets trivsel i dagtilbud og en optagethed af, at alle børn er i dagtilbud og skal

inkluderes i fællesskaber uanset forskelle i livsforhold og livsbetingelser (Koch 2013; Lind 2019). Den pædagogiske forskning retter også ofte opmærksomheden mod dagtilbuddets organiseringer af den pædagogiske hverdag, samfundspolitiske forhold og det pædagogiske personales muligheder for at arbejde med børn i dagtilbuddets eksisterende rammer (Juhl 2014; Togsverd 2015; Munck 2017). Der er inden for denne tilgang ligeledes et blik på, hvordan den pædagogiske praksis i sig selv kan rumme risiko for ekskluderende og stigmatiserende processer, der virker ind på det enkelte barns trivsel og hverdagsliv (Højholt 2011; Westerling et al. 2020).

Det sundhedsmæssige forskningsfelt har fokus på små børns fysiske og psykiske sundhed. Her peges der fx på, at "et barns mentale sundhed omfatter evnen til at opleve og udforske sine omgivelser, integrere erfaringer og lære; og barnets evne til at regulere og udtrykke følelser, kunne sætte sig ind i andres behov og danne nære relationer til kendte voksne og børn. Et barns mentale sundhed udvikles i rammerne af barnets omsorgsmiljø, som inkluderer familien, samfundet og de kulturelle forventninger, der er til børn". (Holstein et al. 2021: 35).

Når barnets mentale sundhed er i risiko, trækkes der på både den kliniske børnepsykologi og børnepsykiatrien, idet risiko indbefatter risiko for forskellige diagnoser og udviklingsrelaterede vanskeligheder. En dansk rapport af Holstein et al. (2021) har således indkredset, at mindst 16 pct. af 0-9-årige børn i Danmark oplever betydelige mentale

helbredsproblemer. 8 pct. af børnebefolkningen diagnosticeres med en psykisk sygdom i hospitalsvæsenet, inden de fylder 10 år. Det er især mental retardering, autismespektrumforstyrrelser (ASF) og forstyrrelser af aktivitet og opmærksomhed (attention deficit hyperactivity disorder (ADHD)), der fører til henvisning til børnepsykiatrisk udredning og diagnose i den tidlige barndom.

De to overordnede forståelser af mistrivsel kan altså mere specifikt beskrives sådan:

1. Forståelser knyttet til forældres sociale og uddannelses- og arbejdsmæssige forhold er fx forbundet til en opvækst i fattigdom, opvækst i udsatte boligområder og ofte også med forældre, der angives at befinde sig i udsatte livsforhold i form af manglende uddannelse, usikker eller mangelfuld tilknytning til arbejdsmarkedet samt minoritetsetnisk baggrund (for de amerikanske studier angives ofte forældre med afroamerikansk eller latinamerikansk baggrund).
2. Forståelser af mistrivsel som forbundet til det lille barns fysiske og mentale sundhed, hvor udviklingsvanskeligheder og forsinkelser i udvikling dels forbindes til barnets nære miljø (hjemme i familien), dels forbindes til biologiske forklaringsrammer (at nogle diagnoser fx er medfødte) såvel som hændelser og begivenheder, der pludselig sætter ind og risikerer at forstyrre det lille barns udvikling (fx skilsmisse, dødsfald osv.).

Mistrivsel er ligeledes koblet til landes konkrete kulturelle, økonomiske samt social- og uddannelsespolitiske dagsordner (Broman et

al. 2014; Petersen 2009; 2019; 2020). Samtidig synes betegnelsen mistrivsel at kunne forbindes til forskellige fokuspunkter knyttet til små børns liv, opvækst og hverdag i dagtilbud; fx opvækst med fysisk og psykisk vold i hjemmet eller et barndomsliv, hvor forældre har en psykisk sygdom.

De mange forskellige betegnelser, der forbindes til mistrivsel, synes at høre til i enten den ene eller den anden af de to overordnede forståelser i dagtilbudsforskningen, men der forekommer ofte også en sammenfletning mellem de to forståelser. Det er dog væsentligt at fremhæve, at der ikke eksisterer entydige og fastlagte begreber, som er universelt gældende. Måden at anvende begreber på hører i høj grad til inden for forskellige forskningsmæssige traditioner, der anvender forskellige typer af forskningsinstrumenter og dermed også er optaget af forskellige aspekter af mistrivsel.

Små børn udsat for omsorgssvigt

Mistrivsel forbundet til begrebet omsorgssvigt og betydningen af, at små børn udsættes for omsorgssvigt, og af, at der foretages (tidlig) opsporing og underretning i dagtilbud rettet mod forebyggelse af omsorgssvigt, fylder meget i forskningslitteraturen (Toros & Tiirik 2016; Merrit & Klein 2015; Loomis 2018; Toros et al. 2020; Stegelin et al. 2020; Menand et al. 2021).

Omsorgssvigt forbindes til såvel fysiske, seksuelle og psykologiske overgreb, mishandling og vold som til uagtksomhed. Begrebet omsorgssvigt benyttes ofte i den nordiske forskning (Killén 1996; 2002; 2015; Lundén 2010), mens begreber som fysisk og psykisk

vold, misbrug, mishandling og seksuelle overgreb synes mere benyttet i den internationale forskningslitteratur (Alamos et al. 2018; Blewitt et al. 2021). Fælles for litteraturen er imidlertid en indkredsning af konsekvenserne af, at små børn udsættes for forskellige former for omsorgssvigt, overgreb og mishandling både på kort og på længere sigt i deres opvækst og liv.

Adskillige studier indkredser, hvad der kan være tegn på omsorgssvigt, og det ser ud

til at omfatte mistriivsel, forsinkelser i sproglig udvikling, adfærdsvanskeligheder, fysiske tegn på overgreb og tilknytningsforstyrrelser, der viser sig forskelligt afhængigt af barnets alder.

Toros & Tiirik (2016) har i et studie fra Estland haft fokus på, hvordan pædagoger i dagtilbud arbejder med tidlig opsporing og identifikation af små børn, der har været eller er udsat for misbrug og forsømmelse. At pædagoger i dagtilbud er i stand til at opspore og

FOTO: HENNING BAGGER/RITZAU SCANPIX

identificere små børn i risiko, betones som afgørende for det lille barns muligheder for at få den nødvendige hjælp fx fra social- og sundhedsvæsenet, men også for, at dagtilbudet kan beskytte barnet. Studiet var baseret på bl.a. forskningsinterview og spørgeskemaundersøgelse med 147 pædagoger i 16 forskellige dagtilbud. Resultaterne fra studiet viste, at det pædagogiske personale syntes, de manglede faglig viden på området, særligt i forhold til små børn, der var udsat for psykisk misbrug og forsømmelse, fordi det betød, at der var risiko for, at de ikke handlede tilstrækkeligt på barnets situation. Studiet peger derfor på, at dagtilbud skal have flere ressourcer, mere uddannelse på området og tættere samarbejde med det sociale system.

Tegn på mistrivsel som følge af omsorgs-svigt er også indkredset i et svensk studie. Svensson (2013) har udforsket, hvilke tegn pædagogerne er optaget af hos det lille barn, og disse tegn kan inddeles i fire hovedgrupper:

1. tegn i forældre-barn-relationen
2. tegn på forsømmelse
3. fysiske tegn hos barnet
4. kropslige tegn på fysiske overgreb.

Tegn på mistrivsel forbundet til bekymringer om risiko for udviklingsproblemer hos små børn trækker ofte på forståelser knyttet til klinisk børnepsykologi og klinisk børnepsykiatri både i den danske, nordiske og internationale forskning (Bergström et al. 2016; Alamos et al. 2018; Blewitt et al. 2021). Udviklingsproblemer knyttes i barnets første leveår

til problemer med at regulere spisning, søvn og følelsesmæssige udtryk og senere i skolealderen til indlæringsproblemer samt følelses- og adfærdsmæssige problemer. Udviklingsproblemer kan samtidig føre til forsinkelser i barnets kognitive og sociale udvikling.

I forskningsfeltet er der også en optagethed af små børn, der udviser såkaldte tidlige adfærdsproblemer, der bl.a. defineres ved, at barnet udviser negativ eller aggressiv adfærd over for sine omgivelser (fx familie eller i dagtilbud). I et tyrkisk studie har Celik et al. (2016) peget på, at tidlige adfærdsproblemer både kan vise sig ved, at barnet foretager negative fysiske og/eller verbale handlinger, udviser irritabilitet, har vanskeligt ved at indgå i leg og samvær med andre børn og voksne, virker hyperaktiv i sin adfærd og har svært ved at følge voksnes regler og rammer.

Den klinisk psykologiske og kliniske børnepsykiatri har indkredset, hvordan både sociale, emotionelle og adfærdsmæssige problemer i den tidlige barndom giver børn problemer senere hen, både i skolelivet og i ungdoms- og voksenlivet. I et amerikansk studie har Coggins & Carnes-Holt (2021) peget på betydningen af tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud rettet mod små børn med adfærdsmæssige problemer, idet de kan forbindes til senere skolevanskeligheder, vanskeligheder med disciplin samt problemer med at gennemføre en ungdomsuddannelse. Hertil kommer, at små børn, der udviser sociale og emotionelle vanskeligheder, er i større risiko for senere i deres børne- og ungdomsliv at komme i problemer i forhold til kriminalitet, misbrug og arbejdsløshed.

Ulighed i trivsel og mistrivsel

Flere studier har indkredset, at der er forskel på, hvilke børn begrebet mistrivsel bruges om. 'Mistrivsel' anvendes ofte i sammenhæng med trivsel, og studierne udforsker, hvorledes netop børn, der vokser op under udsatte livsforhold, i højere grad oplever mistrivsel i deres barndomsliv sammenlignet med børn, der ikke vokser op under udsatte livsforhold.

Ottosen et al. (2018) har i et studie fulgt børn og unge i Danmark over tid med en opmærksomhed på at overvåge bevægelser og udviklingstræk i deres trivsel og opvækstbetingelser. Studiet viser, hvorledes børn med minoritetsetnisk baggrund synes at være mere udsatte i deres barndom. Særligt fremhæves, at denne gruppe børn i højere grad vokser op under udsatte livsforhold; fx peges på, at 4 ud af 10 minoritetsetniske børn og unge lever i familier, hvor ingen voksne er i beskæftigelse; blandt børn af dansk herkomst er den tilsvarende andel 8 pct. Samtidig peges Ottosen et al. (2018) på, at det ofte er børn, hvis forældre ikke har uddannelse og/eller fast tilknytning til arbejdsmarkedet, forældre, som har en dårligere sundhedstilstand og i højere grad rapporteres at have psykiske trivselsproblemer.

En dansk spørgeskemabaseret undersøgelse, foretaget af Rayce et al. (2021), følger i 'SPOR – Børns udvikling og trivsel gennem livet' mere end 50.000 børn fra spæd- og småbørnsalderen og ind i deres voksenliv. De første resultater fra undersøgelsen præsenterer bl.a. med fokus på små børns socioemotionelle udvikling, at 20,3 pct. af børnene i SPOR er i risiko for ikke at være alderssvarende i

deres socioemotionelle udvikling. Tættere på peger undersøgelsen på, at der i denne gruppe er en markant højere andel af små børn, hvor forældrene har lav eller ingen uddannelse og/eller ikke er tilknyttet arbejdsmarkedet, og hvor forældrene er indvandrere eller efterkommere.

I den internationale forskning peges der også på ulighed i trivsel hos små børn. Særligt i den amerikanske forskning er der fokus på børn, der vokser op i fattigdom. Der er store forskelle på, hvordan fattigdom defineres i de forskellige forskningsstudier, men især peges på familier, hvor den ene forælder er eneforsørger, eller hvor forældrene har lav eller ingen uddannelse og er løst tilknyttet arbejdsmarkedet (Watts et al. 2018; Xie et al. 2020). Både Qi & Kaiser (2003) samt Smith & Fox (2003) har i deres studier peget på, at små børn, der vokser op i fattigdom, i højere grad er i risiko for at udvikle adfærdsproblemer, der defineres som adfærd, der vedvarende risikerer at forstyrre det lille barns læring og socioemotionelle udvikling.

I mange af disse studier bliver begrebet mistrivsel ikke anvendt eksplicit, men der peges imidlertid på, at børn, der på forskellig vis vokser op under sårbare og udsatte livsforhold, også er de børn, der har svært ved at håndtere hverdagen i dagtilbud (Alamos et al. 2018; Blewitt et al. 2021; Mondì et al. 2021). Det viser sig fx ved, at samspillet mellem de voksne og barnet er præget af konflikter, og at samværet med andre børn kan være svært og føre til udelukkelse fra børnefællesskabet.

Studier af ulighed i mistrivsel peger også på, at små børn, der oplever mistrivsel i deres tidlige barndom, også er de børn, der har sværest ved at klare sig på længere sigt i både

ungdoms- og voksenliv. Her præciseres ofte en række områder, hvor denne gruppe børn er i risiko for ikke at klare sig godt sammenlignet med børn, som ikke er i mistrivsel; fx udfordringer forbundet til skolegang, ikke at opnå en ungdoms- og videregående uddannelse, en øget grad af psykiske sygdomme i både ungdoms- og voksenliv, generelle sundhedsmæssige problemer og vanskeligheder med tilknytning til arbejdsmarkedet (Celik et al. 2015; Alamos et al. 2018; Coggins & Carnes-Holt 2021). Mange studier med fokus på forebyggende indsatser i dagtilbud præciserer ofte flere af disse forhold og indrammer dermed betydningen af at foretage tidlige forebyggende indsatser, der målrettet kan støtte og hjælpe denne gruppe børn til at klare sig godt på længere sigt i deres ungdoms- og voksenliv.

Centrale teorier i forståelser af små børn i mistrivsel

Især udviklingspsykologiske teorier bruges til at analysere risiko for udviklingsvanskeligheder i den tidlige barndomsperiode. Inden for de udviklingspsykologiske teorier indkredses en sammenhæng mellem forståelser af mistrivsel hos det lille barn i form af forskellige symptomer eller tegn, som barnet udviser, der kan risikere at medføre forskellige udviklingsproblemer såvel i et her og nu perspektiv som på længere sigt i barnets liv.

Bowlbys (1988) tilknytningsteori synes central i forståelsen af den udviklingspsykologiske tilgang til mistrivsel. Teorien er optaget af det lille barns tilknytning til den primære omsorgsgiver, og hvad forskellige tilknytningsmønstre betyder for barnets udvikling og trivsel (Fraiberg 1980; Ainsworth et al. 1978; Bow-

lby 1988; Barlow et al. 2016; Cassidy & Shaver 2018). Centralt i tilknytningsteorien er, at det lille barn har brug for en såkaldt sikker base, der etableres og udvikles i de helt tidlige barndomsår i samspillet mellem barn og primær omsorgsgiver. Den sikre base handler om, at barnet oplever tryghed og sikkerhed i at blive taget vare på, også når det skal lære at håndtere svære følelser som fx angst, utryghed og stress. I forlængelse af Bowlbys teori er der teoretisk og empirisk udviklet viden om forskellige tilknytningsmønstre mellem det lille barn og primær omsorgsgiver og omvendt mellem primær omsorgsgiver og det lille barn.¹ Der er indkredset tre forskellige tilknytningsmønstre, der her beskrives i kort oversigtsform:

1. Det sikre tilknytningsmønster, hvor det lille barn udviser en tryk tilknytning til primær omsorgsgiver, der skaber mulighed for at hjælpe det lille barn med at håndtere svære følelser.
2. Et utrygt tilknytningsmønster, der rummer to underkategorier: et afvisende/undvigende og et ambivalent/modstandspræget tilknytningsmønster, og som forbindes til, at den primære omsorgsgiver kan være hhv. afvisende eller ambivalent i kontakten til det lille barn, når barnet har behov for trøst eller støtte.
3. Et desorganiseret tilknytningsmønster viser sig ved, at den primære omsorgsgiver udviser en – for det lille barn – skræmmende adfærd. En adfærd, der kan udvikle angst og utryghed hos det lille barn.

Flere studier indkredser betydningen af et sikkert tilknytningsmønster som grundlag for, at børn klarer sig bedre i barndomslivet,

¹ Se evt. også en god indføring i tilknytningsteoriens centrale begreber i Holstein et al. (2021: 122-124) samt Væver (2015) i kapitlet om tilknytning/tilknytningsvanskeligheder i Erlandsen et al. (2015). Udsatte børn og unge: en grundbog. København: Hans Reitzels Forlag.

både socialt, emotionelt og kognitivt og i relationer med andre børn (Sroufe 2005; MacDonald et al. 2021). Små børn, hvis tidlige tilknytning er præget af et usikkert eller desorganiseret mønster, oplever flere problemer senere hen i både barndom og ungdomsliv (van der Voort et al. 2014; Fearon et al. 2010).

Et studie af Lieberman & Amay-Jackson (2005) har fulgt små børn, siden de var et år, og hvor børnene var karakteriseret ved at have et desorganiseret tilknytningsmønster.

Studiet viste ved opfølgning, da børnene var seks år, at de udviste en kontrollerende adfærd over for forældrene og samtidig havde adfærdsmæssige problemer, udviste aggression og havde vanskeligt ved at indgå i sociale relationer i dagtilbud.

Et andet dominerende teorigrundlag i forskningens forståelser af små børn i mistrivsel er teorien om små børns udvikling af modstandskraft. Centralt i Rutters (2000) teori om modstandskraft står dens fokus på at identificere dels risikofaktorer, der kan

FOTO: MIKAL SCHLOSSER

indkredses i barnets miljø, dels modstandsfaktorer, der kan hjælpe barnet, der vokser op under sårbare og udsatte livsforhold. Teorien pointerer samtidig, at modstandskraft ikke er en medfødt egenskab, men udvikles gennem livet, herunder særligt i de tidlige barndomsår (Werner & Smith 1982; 1992; 2001). Barnet udvikler således modstandskraft gennem sine erfaringer med at håndtere vanskeligheder og overkomme kriser og opgaver i relation til sin udvikling (Laucht et al. 2000; Laucht 2003; Rutter 1985; 2000).

Forskningsfeltet har gennem adskillige år indkredset risikofaktorer knyttet til det lille barns opvækst såvel som modstandsfaktorer, der kan virke beskyttende for barnets trivsel og udvikling. Risikofaktorer forbindes i forskningen ofte til barnets familieforhold, til barnet selv og til barnets omgivende miljø. Eksempler på risikofaktorer, forskningen har indkredset knyttet til familieforhold, er misbrug, kriminalitet og psykisk sygdom hos forældre. Knyttet til barnet selv kan det være kroniske sygdomme samt kognitive funktionsnedsættelser, mens risikofaktorer i det omgivende miljø bl.a. forbindes til opvækst i fattigdom og udsatte boligområder.

Forskningsfeltet peger samtidig på, hvilke beskyttende faktorer der støtter det lille barns udvikling af modstandskraft. Her peges især på et stabilt og sikkert tilknytningsmønster til en vigtig voksen, tydelig og empatisk støtte fra både forældre og andre voksne omkring barnet, social støtte uden for familien, muligheder for, at det lille barn kan opbygge en god selvfølelse og få en oplevelse af selvverd samt udvikling af selvregulering. Et tysk studie af Fröhlich-Gildhoff & Rönnau-Böse

(2011) arbejdede fx med at give både pædagoger og forældre nye forståelser af børn i dagtilbud ved at fokusere på børnenes ressourcer og kompetencer og på, hvordan dagtilbudets arbejde i hverdagen aktivt kunne fremme børnenes udvikling af modstandskraft. Resultaterne fra dette studie pegede bl.a. på, at børnene over tid udviklede en højere grad af positiv selvfølelse og adfærdsmæssig stabilitet, ligesom de forbedrede deres kognitive udvikling.

Arbejdsspørgsmål

- ✓ Diskuter, hvilke forståelser af børn i mistrivsel eller i risiko for mistrivsel der danner grundlag for jeres pædagogiske arbejde.
- ✓ Giv gerne eksempler på, hvordan jeres forståelser af mistrivsel medvirker til at rette jeres opmærksomhed mod bestemte børn.
- ✓ Diskuter, om jeres forståelser måske skal omfatte flere, færre eller helt andre børn.

Hvilken betydning har tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud?

19 - 39

Pædagogisk arbejde med tidlige forebyggende indsatser er et område, der har stor politisk bevågenhed, samtidig med at det er et omfattende forskningsfelt. Det gælder både i nordisk og international sammenhæng, hvor der siden begyndelsen af 2000-tallet har været et stærkt og stadig stigende fokus på dagtilbuddets indhold, formål og funktion i forhold til børn, der på forskellig vis angives at befinde sig i sårbare eller udsatte livsforhold, eller hvis barndomslev er præget af mistriksel (Petersen 2009; 2019; 2020). Internationalt afspejler denne bevågenhed sig fx i EU, men også i OECD og FN's Børnekonvention, hvor der dels forskningsmæssigt er fokus på at indsamle viden om små børns udviklingsmuligheder i dagtilbud, dels også formuleres retningslinjer og hensigtserklæringer om at skabe rettigheder for alle små børn.

I en dansk sammenhæng afspejles dette gennem politiske reformer, love og vedtagelser på social- og dagtilbudsområdet (Servicestyrelse 2011; Dagtilbudsloven 2020) såvel som forskningsmæssigt (Munck 2017; Villumsen & Petersen 2020; Juhl 2021). Tilsvarende afspejles det i de omfattende rapporter, udredninger, håndbøger og koncepter, der udarbejdes og udvikles inden for kommuner og sektorforskningsinstitutioner (Socialstyrelsen 2019; Rambøll 2017; Dea 2021; VIVE 2018). Et tilsvarende fokus kan iagttages i de øvrige nordiske lande, der synes at følge en lignende udvikling inden for dagtilbudsområdet (Franck 2014; 2015; 2018; Figenschou 2017; Nielsen 2017; Petersen 2019; 2020; Villumsen & Petersen 2020).

Inden for det danske og nordiske forskningsfelt kan tidlige forebyggende indsatser

særligt knyttes til det forhold, at stort set alle små børn kommer i dagtilbud inden skolestart. Her ses selve dagtilbuddet som en bred forebyggelsesindsats rettet mod alle små børns opvækst, hverdagsliv og udvikling (Petersen 2019; 2020). Heroverfor er en lang række studier i det internationale forskningsfelt optaget af dagtilbud som en tidlig forebyggende indsats specifikt rettet mod børn, der så at sige på forhånd er i risiko for at befinde sig i udsatte og sårbare livsforhold. Adskillige af disse studier beskriver forskellige typer af tidlige forebyggende indsatser, der tilrettelægges for en periode rettet mod en særlig gruppe børn, og som så følges forskningsmæssigt.

Disse forskelle i forståelser og tilgange afspejler forskellige dagtilbudstraditioner lande imellem. Særligt den danske og nordiske tradition bygger på, at alle børn kommer i dagtilbud, mens andre lande har en forståelse af dagtilbud som et supplement til børnelivet, og hvor mange børn derfor først starter i dagtilbud i tre-fireårsalderen.

I forskningsfeltet tematiseres de forskellige perspektiver på små børns liv i dagtilbud, herunder også de forskellige tilgange til forebyggende indsatser, ofte ud fra en forskel mellem en såkaldt nordisk model og en international model, hvor den sidste er præget af en stærk skoleorienteret tilgang, hvorfor dagtilbud også omtales som førskole (pre-school) (Koivula & Hännikäinen 2016; Einarsdóttir et al. 2015). Biesta (2011; 2013; 2020) underbygger denne forskel ved at pege på, hvordan vi kan skelne mellem pædagogik som noget, der finder sted inden for enten et uddannelsesperspektiv eller et pædagogikperspektiv. Uddannelsesperspektivet er optaget af, at børn har behov for at udvikle kompetencer, færdighe-

der og viden til at kunne håndtere samfundsmæssige krav til skole og uddannelse, mens pædagogikperspektivet har fokus på børns trivsel, læring og udvikling i dagtilbud gennem relationer til barnet. Den nordiske småbørnspædagogiske dagtilbudsforskning tematiserer især børn som aktive og medskabende i deres børneliv, ligesom den ofte betoner børns perspektiver på deres eget liv, herunder fx betydningen af trivsel, leg, venskaber, deltagelse og at høre til i fællesskabet (Koivula & Hännikänen 2016; Johansson 2017; Einarsdóttir & Olafsdóttir 2021; Emilson & Eek-Karlsson 2021; Koch 2013; Røn Larsen & Stanek 2015; Winther-Lindqvist & Svinth 2019).

I den nordiske model er forskningen optaget af tidlige forebyggende indsatser som en integreret del af det samlede dagtilbud og tager derfor ofte afsæt i dagtilbuddets eksisterende arbejde med alle børns hverdag (Vik 2014; Nielsen 2017; Petersen 2019; 2020). Den nordiske forskning er ligeledes optaget af at udforske dagtilbuddet og pædagogers arbejde og forståelser af børn og pædagogik ud fra et såkaldt professionsinternt perspektiv (Petersen 2009; 2020; 2022 in press). Dette perspektiv forankrer pædagogers arbejde og faglighed i de specifikke kontekster, hvor de udfører deres arbejde og udøver deres faglighed, ligesom det analyserer forståelser af børn, der på forskellig vis skaber bekymring, inden for en kritisk børneforskningstradition (Juhl 2014; 2012; Koch 2016; Vik 2014; Nielsen 2017).

Den kritiske børneforskningstradition er af bl.a. Aabro (2020; 2021) fremhævet som en tradition, der udforsker og udfordrer gængse forståelser og viden på området og fx sætter fokus på undertrykkende og ulighedsskabende aspekter af dagtilbudspædagogisk arbejde.

Mere konkret betyder dette, at forståelser af små børn i mistrivsel, eller i risiko for mistrivsel, ofte udforskes med afsæt i analyser af, hvordan social- og uddannelsespolitiske forhold, love og vedtagelser får betydning for hverdagens pædagogiske praksis. Men også for pædagogers viden og faglighed i arbejdet og ikke mindst får betydning for de børn og familier, der vurderes at have særlige behov eller at befinde sig i bekymrende livsforhold (Højholt 2011; Vik 2014; Nielsen 2017; Petersen 2009; 2019; 2020).

Den kritiske børneforskningstradition, der særligt bringes i spil i den nordiske småbørnsforskning, samles under flere forskellige teoretiske tilgange. Fx har Højholt (2002; 2011) udforsket børn i vanskeligheder med inspiration fra kritisk psykologisk teori (Holzkamp 1998; 2005; Dreier 2009; 2011). Her er det forskningsmæssige blik rettet mod børnenes muligheder for deltagelse i fællesskabet med andre børn, men også mod, hvordan børn synes at komme i vanskeligheder gennem de professionelle forskellige arrangementer og forståelser af børns liv. Hvordan de professionelle samarbejder og organiserer børns hverdagsliv i dagtilbud, skaber betingelser for, at nogle børn bliver udpeget som dem, der har vanskeligheder. Inden for dette perspektiv er det centralt at inddrage de fagprofessionelle og forældrenes perspektiver og ståsteder samt børns perspektiver på deres hverdagsliv, når der skal udvikles viden (Højholt 2002; 2011).

En anden teoretisk tilgang til kritisk børneforskning ses hos Houmøller (2018a; 2018b), der med inspiration fra fænomenologisk antropologi er optaget af at forstå vores oplevelse af verden som først og fremmest social, og på antropologiske og sociologiske diskussi-

oner af sanser og sanselighed. I den sammenhæng har Houmøller (2018a; 2018b) udforsket pædagogers arbejde i dagtilbud geografisk beliggende i udsatte boligområder i Danmark. Empirisk er Houmøllers forskning baseret på deltagerobservation i børnehavernes hverdagsliv, kvalitative interview med pædagoger og forældre, deltagelse i pædagogiske møder samt enkelte hjemmebesøg hos udvalgte familier. Houmøller er optaget af, hvilken viden pædagogerne trækker på i deres vurderinger af børns trivsel og mistrivsel, og hvordan børn bliver synlige for det pædagogiske personale som børn, de skal være bekymrede for. Ifølge Houmøller er det sanselige en integreret del af den pædagogiske praksis og betydningsdannelse, også når det gælder pædagogers forståelser af familien og dermed af barnet. Pædagoger fornemmer og bruger bl.a. deres sanser til at indkredse børn, de er bekymrede for. Et forhold, der betones som en del af den pædagogiske faglighed, men som de forskellige manualer og metoder, pædagoger skal udfylde med henblik på at kortlægge og følge børns trivsel og eventuelle mistrivsel i dagtilbud, ikke ser ud til at tage højde for.

Det nordiske småbørnspædagogiske forskningsfelt anvender ofte kvalitative forskningsmetoder, der er inspireret af etnografisk feltarbejde, analyser af policydokumenter,² der indrammer dagtilbudsområdet, og interview med både pædagoger og forældre. Ofte inddrager de også børns perspektiver på deres hverdagsliv (Juhl 2014; Villumsen 2020; Koch et al. 2020).

I en international sammenhæng ser forskningsfeltet imidlertid anderledes ud. Førskoletraditionen med at se dagtilbud som en forbedelse til skolegang afspejler sig i, at tidlige

forebyggende indsatser særligt retter sig mod betydningen af, at børn udvikler kompetencer til at håndtere det kommende skolelivs krav. Denne type forskning er omfattende og trækker ofte på klinisk psykologiske og klinisk børnepsykiatriske discipliner, særligt i det amerikanske forskningsfelt, der overordnet dominerer den internationale forskning på området (Petersen 2019; 2020).

Den kliniske børnepsykologi og kliniske børnepsykiatri er som tidligere nævnt både teoretisk og empirisk optaget af forståelser af en såkaldt normal emotionel, social og kognitiv udvikling hos små børn. Forbundet hermed er der samtidig – og måske især – fokus på at vurdere, udrede og bedømme udviklingsvanskeligheder. Det afspejles i den internationale dagtilbudsforskning, der som en integreret del af forskningen typisk benytter en lang række psykometriske testmetoder³ til at teste små børn. Forskningen er ofte tilrettelagt som store såkaldte effektstudier, hvor børns liv i dagtilbud udforskes med henblik på at indkredse, hvilken betydning eller effekt en given planlagt tidlig forebyggende indsats har for børnenes sociale, emotionelle og kognitive udvikling (Dodge et al. 2015; Watts et al. 2018; Xie et al. 2020).

Ofte er tidlige forebyggende indsatser forbundet med tilrettelæggelse af forskellige former for interventioner i dagtilbud. Der tilrettelægges en specifik intervention eller indsats i en afgrænset periode rettet mod en særlig gruppe børn (og ofte også deres forældre), og derfra følger forskningen interventionen eller indsatsen for at analysere, hvad den skaber af resultater. I et historisk perspektiv kan eksempler på denne type forskning findes i de tidlige klassiske interventionsstudier (Ramey et

2 Policydokumenter anvendes her som samlebegreb for de mange forskellige social- og uddannelsespolitiske love, vedtagelser og hensigtserklæringer, der eksisterer inden for dagtilbudsområdet.

3 Psykometriske testmetoder anvendes her som overordnet betegnelse for alle de typer af testmetoder, der er designet til at teste børns sociale, emotionelle og kognitive udvikling, herunder også såkaldte udviklingsvanskeligheder. Testmetoder kan fx være the Child Behavior Check List (CBCL) (Achenbach, Edelbrock & Howel 1987) og the Adaptive Social Behavior Inventory (ASBI) (Hogan, Scott & Bauer 1992). (Se evt. også Petersen 2019 samt Petersen 2022, in press for denne diskussion).

al. 1979; Hines et al. 2017; Petersen 2005; 2008; 2019). Schweinhart et al. (1993) og Weikart et al.s (1978) forskning, som på mange måder kan siges at danne skole for denne tilgang til tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud, etablerede et af de første effektstudier. Her indgik en gruppe børn, der voksede op under fattige og udsatte livsforhold i USA, i et forskningsprojekt, hvor der blev etableret et dagtilbud med fokus på at fremme disse børns muligheder for at klare sig bedre i tilværelsen. Projektet havde særligt opmærksomhed på indsatser, der fremmede børnenes sociale,

emotionelle og ikke mindst læringsmæssige kompetencer. Studiets resultater pegede på, at den gruppe børn, der modtog den tidlige forebyggende dagtilbudsindsats, klarede sig bedre ved påbegyndelse af skolegang såvel som på længere sigt i livet, både i forhold til uddannelse og sundhed og i forhold til at holde sig uden for kriminalitet, sammenlignet med børn i kontrolgruppen (Hines et al. 2017).

Denne tilgang til tidlige forebyggende indsatser findes også i nyere forskningsstudier. Fx udforsker og evaluerer Watts et al. (2018) i et amerikansk studie effekten af et skoleforbere-

dende projekt, der blev tilrettelagt i dagtilbud i udsatte boligområder i Chicago. Formålet med forskningsprojektet var at tilrettelægge tidlige forebyggende indsatser, som skulle hjælpe børnene til at klare sig bedre, når de kom i skole. Projektet var designet som et såkaldt randomiseret studie. Det betyder, at de børn og dagtilbud, der indgik i forskningsprojektet, blev fordelt i to tilfældige grupper, hvor den ene gruppe modtog dagtilbud uden særlige forebyggende interventioner (en såkaldt kontrolgruppe), mens den anden gruppe børn modtog dagtilbud med de skoleforberedende indsatser. Samlet omfattede forskningsprojektet 18 forskellige dagtilbud og i alt ca. 600 børn. Begge grupper af børn gik i dagtilbud, da forskningsprojektet blev påbegyndt, og blev fulgt gennem 11 år, indtil de var færdige med grundskolen. Selve interventionen omfattede efteruddannelse til pædagogerne med særlig opmærksomhed på, hvordan de kunne arbejde med at støtte børnenes sociale og læringsmæssige udvikling. Resultaterne af projektet viste, at de børn, der modtog den skoleforberedende indsats i dagtilbud, klarede sig væsentligt bedre gennem deres skoletid.

Denne type effektforskning dominerer i høj grad det amerikanske forskningsfelt, hvor det samtidig er vigtigt at præcisere, at feltet særligt er optaget af, hvordan dagtilbud kan forbedre børnenes chancer og muligheder for at klare sig bedre gennem skolelivet. Forståelsen af denne type forskning skal i høj grad ses i lyset af, at børn i fattige og udsatte livsforhold ofte kommer i offentligt finansierede dagtilbud,⁴ som ikke nødvendigvis har den samme kvalitet som private dagtilbud i USA, hvor børn fra ressourcestærke familier bliver indskrevet (Carolan & Connors-Tadros 2015).

Forskningen i tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud spænder over mange forskellige forståelser og fokuspunkter. I et bredt uve over især den internationale forskning bevæger sådanne indsatser sig hen over fx forebyggelse af mobning blandt børn i dagtilbud (Repo & Sajaniemi 2015; Jenkins et al. 2017), forebyggelse og indsatser rettet mod små børn med overvægt (Derwig 2021) og specifikke sundhedsfremmende tiltag (Zahnd et al. 2017; Fastring et al. 2019). Ligeledes viser forskningen, at tidlige forebyggende indsatser også kan rette sig mod at opspore små børn i risiko for udviklingsrelaterede diagnoser, fx ADHD (Christiansen et al. 2015; Bara et al. 2017; Llanes et al. 2020), autisme (Larsen et al. 2018; Gulsrud et al. 2019) eller neurologiske udviklingsvanskeligheder (Bausela 2019) samt dysleksi (Gonzalez & Brown 2019) og små børn udsat for trauma (Loomis 2018).

Hvordan får tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud betydning for små børn i risiko for mistrivsel?

Betydningen af tidlige forebyggende indsatser i dagtilbud diskuteres ofte i forskningsfeltet. Feltet er særligt optaget af, hvilke indsatser der er vigtige at indføre, hvad indsatserne skal have fokus på, og ikke mindst hvilken betydning de kan få for små børns sociale, emotionelle og læringsmæssige udvikling.

Adskillige studier i den internationale forskning er optaget af, hvordan dagtilbuddet kan arbejde med at forebygge eller modvirke små børns udviklingsproblemer. Forskningsfeltet ser især ud til at være optaget af indsatser, der retter sig mod hhv. sociale, emotionelle og/eller læringsmæssige vanskeligheder.

4 Carolan & Connors-Tadros (2015) beskriver i deres studie, hvorledes børn, der kommer i offentligt finansierede dagtilbud, ofte kommer fra familier præget af fattigdom eller såkaldt lavindkomstfamilier, familier, der er eneforsørgere, forældre med immigrationsbaggrund (i USA primært familier med afrikansk-amerikansk og latinamerikansk baggrund) samt forældre, der angives at have forskellige fysiske og psykiske vanskeligheder.

Karakteristisk for forskningen er, at den er optaget af, hvordan tidlige forebyggende indsatser hjælper børnene i et her-og-nu-perspektiv, men også, og måske især, hvordan de forebygger udviklings- og læringsvanskeligheder senere i børnenes liv. Her synes tilgangen især at være, at hvis der sættes tidligt ind med forskellige indsatser, vil det forebygge, at et barns vanskeligheder udvikler sig og bliver alvorligere på længere sigt i barnets liv (Mills et al. 2019; McClelland et al. 2019).

Mondi et al. (2021) diskuterer i et amerikansk studie betydningen af at have fokus på tidlige forebyggende indsatser, der retter opmærksomheden på sammenhængen mellem social og emotionel læring (SEL). Selve indsatsen omfatter processer af læring, der integrerer tænkning, følelser og adfærd rettet mod at kunne opnå og håndtere vigtige udviklingsopgaver i barndomslivet. Udviklingsopgaver kan i denne sammenhæng fx omfatte at udvikle kompetencer til at håndtere skolegang på et senere tidspunkt i barnets liv.

Forebyggende indsatser rettet mod små børns sociale og emotionelle vanskeligheder omfatter ofte tilrettelagte programmer, hvor det tydeligt er beskrevet, hvad der skal foregå i dagtilbuddet i løbet af dagen såvel som over en længere periode, samt hvordan pædagogerne skal arbejde med programmet. Adskillige studier har implementeret og forskningsmæssigt fulgt forskellige programmer i dagtilbud hen over en periode (Alamos et al. 2018; Blewitt et al. 2021).

Et eksempel er et kroatisk studie foretaget af Mihic et al. (2016), der omfatter et såkaldt evidens-baseret forebyggelsesprogram. Dette program fokuserer på at fremme små børns sociale og emotionelle kompetencer og redu-

cere adfærdsproblemer og negative relationer til voksne og andre børn. Studiet omfattede 164 børn i alderen 3-6 år i 12 forskellige børnehaver, fordelt over tre byer i Kroatien. Her blev indført et program, som det pædagogiske personale arbejdede med, det såkaldte PATHS-program. PATHS-programmet omfatter bl.a. øvelser, der er optaget af at udvikle børns sociale kompetencer, fx ved at lære at give og modtage ros, at håndtere følelser og lære at løse problemer. Heri indgår også en såkaldt skildpadderøvelse, hvor barnet skal lære at trække sig væk og bruge sit skjold som beskyttelse mod svære situationer fremfor at reagere voldsomt. Børnene, der indgik i forebyggelsesprogrammet, blev testet ved begyndelsen og slutningen af forløbet, og resultaterne viste, at børnene havde forbedret deres sociale og emotionelle kompetencer. De var bl.a. blevet bedre til at håndtere deres følelser og problemer i leg med andre børn.

Odom et al. (2019) har i et amerikansk studie fokus på bl.a. udvikling af læse- og matematikfærdigheder for fireårige børn, der vurderes at befinde sig i udsatte livsforhold. Studiet trækker på Vygotskis (1971) teorier, forstået således, at pædagogen introducerer og medierer læringserfaringer sammen med barnet. Der er til formålet udviklet et program, der omfatter forskellige aktiviteter i henholdsvis store og små børnegrupper, fx aktiviteter, der udføres hver dag med fokus på sprogudvikling, at lære alfabetet og lytte til højtlesning, hvor der samtidig arbejdes med at lære alfabetet. I alt modtog 104 børnehaver, omfattende 1.117 børn, indsatsen, og resultaterne fra studiet viste bl.a. en såkaldt positiv effekt på børns læring, der også kan hjælpe børnene ind i deres skoleliv.

I en nordisk sammenhæng ser en række studier dagtilbuddets arbejde med små børns sprogudvikling som et eksempel på tidlige forebyggende indsatser. Her peges ligesom i den internationale forskning på, at dagtilbuddets arbejde med sprogudvikling og sprogstimulering både kan hjælpe børn her og nu og også på længere sigt kan have positiv betydning for børnenes deltagelse i skolen. Positiv betydning præciseres fx at omhandle, at børnene bedre kan håndtere skolelivets krav, og at børnene klarer sig bedre i de forskellige fag i skolen. Sprogudvikling og sprogstimulering kan her omfatte generel sprogudvikling for alle børn, men også specifikt sprogudvikling for børn med minoritetsetnisk baggrund (Dahle & Løge 2018; Hayes & Rooney 2019; Jahreie 2021).

En lang række love og vedtagelser knytter dagtilbuddets arbejde med sprogstimulering, eventuelle sprogvanskeligheder og forebyggelse af senere sproglige udfordringer til, at pædagogerne skal anvende forskellige koncepter, skemaer og metoder til såkaldt sprogvurdering og indsatser i forhold til små børns sprogudvikling (Klem 2014; Lillejord et al. 2017; Garmann et al. 2019). Centralt i de social- og uddannelsespolitiske love og vedtagelser er her forståelsen af, at dagtilbuddet skal sætte tidligt ind med sprogstimulerende aktiviteter, således at børnene behersker det danske sprog, når de træder ind i indskolingen, og dermed har bedre muligheder for at klare skolelivets krav. Betydningen af at have fokus på sprogstimulering underbygges af Højen et al. (2020), der bl.a. i deres undersøgelse indkredser, at der er ulighed i børns sprogudvikling, således at børn med såkaldt svage sprogkompetencer er to-tre gange så stor hos børn, der

vokser op med forældre på overførselsindkomst, sammenlignet med forældre, der er selvforsørgende. Her betones betydningen af at have fokus på forskellige typer af sprogingdsatser i dagtilbud. Bleses et al. (2021) har udforsket forskellige typer af indsatser i dagtilbud rettet mod små børns socio-emotionelle, sproglige og matematiske kompetencer. Her peger undersøgelsens resultater bl.a. på, at de indsatser, der iværksættes i dagtilbud rettet mod børnenes sproglige og matematiske kompetencer, er de indsatser, der har mest positiv betydning hos børnene.

Yderligere har Indenrigs- og Boligministeriets Benchmarkingenhed i en rapport for 2022 undersøgt resultaterne fra sprogvurderingen i børnehaveklassen som en resultatindikator for sprogstimuleringsindsatsen på dagtilbudsområdet. Undersøgelsen viser fx, at kommuner, der sprogtester børn i treårsalderen, har færre børn med sprogvanskeligheder i børnehaveklassen, og peger derfor på betydningen af, at børn sprogtestes i treårsalderen.

TRAS (Tidlig Registrering af Sprogudvikling) er et skema, der er indført i adskillige kommuner gennem de seneste to årtier. Aabro (2021) beskriver, hvorledes der er tale om et pædagogisk observationsmateriale til registrering af sprogudvikling hos børn fra to til fem år. Materialets centrale element er en cirkel med otte udviklingsområder, hvor pædagogen har mulighed for at skraverse felter, alt efter om barnet mestrer, delvist mestrer eller ikke mestrer bestemte aktiviteter inden for de forskellige udviklingsområder. Formålet er, at pædagogerne kan danne sig et overblik over det enkelte barns sprogudvikling og derudfra tilrettelægge forskellige sprogstimulerende indsatser.

Adskillige studier har i nordisk sammenhæng været optaget af betydningen af tidlig sprogstimulering i dagtilbud (Klem 2014; Lillejord et al. 2017; Jahreie 2021). Essahli Vik (2021) peger på, at debatten om sprogekortlægning og arbejdet i dagtilbud med de forskellige metoder og registreringsprocesser i høj grad fremtræder polariseret. På den ene side eksisterer der stærke argumenter for at implementere sprogindsatser i dagtilbud, fordi kortlægninger og koncepter vurderes at være vigtige hjælpemidler for pædagogerne til at indkredse de børn, der har behov for sprogstimulering så tidligt som muligt som hjælp til deres trivsel, læring og udvikling. På den anden side peges på, at børns sproglige udvikling ikke kan kortlægges og måles gennem test og standardiserede skemaer, der anlægger et problemperspektiv på børns udvikling, og i det hele taget ikke stemmer overens med den

nordiske dagtilbudstraditions fokus på barnets leg, fællesskab og deltagelse.

Arbejdsspørgsmål

- ✓ Giv eksempler på, hvordan I arbejder med tidlige forebyggende indsatser.
- ✓ Prøv at lave en oversigt over de forskellige indsatser I arbejder med, og hvilke pædagogiske formål I vurderer, indsatserne er rettet mod.
- ✓ Diskuter, hvordan I synes, disse indsatser får betydning for børnene.
- ✓ Er der nogle af disse indsatser, I gerne vil ændre eller videreudvikle?

Hvordan arbejder dagtilbud med opsporing og underretning rettet mod små børn i risiko for mistrivsel?

27 - 39

Både i Danmark og de øvrige nordiske lande peger forskningen på, at pædagogers arbejde i dagtilbud med opsporing og underretning tager afsæt i en række love og vedtagelser på området, der sætter rammen om dagtilbuddet i de nordiske velfærdsstater (Esping-Andersen 2000). Karakteristisk for de nordiske velfærdsstater er bl.a., at størstedelen af alle børn i alderen omkring 1-5 år er i dagtilbud hver dag, samt at dagtilbud er et tilbud til alle børn og familier uanset social baggrund (Svensson 2013; Enell & Denvall 2018; Petersen 2019; 2020).

I en bred gennemgang af den nordiske forskning ses, hvorledes dagtilbud i de nordiske lande alle arbejder med læreplaner (som dog betegnes forskelligt landene imellem) med afsæt i en række love og vedtagelser, der på forskellig vis præciserer, at dagtilbud skal arbejde med tidlige indsatser, opsporing og underretning rettet mod små børn i risiko for mistrivsel (Svensson 2013; Lundén 2010; Vik 2014; Nielsen 2017; Munck 2017; Enell & Denvall 2018). Samtidig peger Broman et al. (2014) i et svensk studie på, hvorledes dagtilbuddet i de nordiske lande befinder sig mellem stærke institutioner som fx familie, skole og socialforvaltning, der også samtidig har stor legitimitet i samfundet, hvilket i praksis betyder, at mange parter har forslag til, hvordan der skal arbejdes i dagtilbud.

I en dansk sammenhæng beskriver fx Socialstyrelsen (2019), hvad opsporing handler om i dagtilbud; ”Fagpersoner, der har med børn at gøre i hverdagen, har derfor en vigtig opgave i forhold til at ’opfange’ tegn og reaktioner på mistrivsel, tage bekymringer alvorligt og handle på deres bekymring via dialog med

forældre, tværfagligt samarbejde og/eller ved at lave en rettidig og kvalificeret underretning” (Socialstyrelsen 2019: 5).

Tæt forbundet til fagpersoners opsporing af børn med tegn på mistrivsel er kravet om at underrette de formelle myndigheder, som fx socialforvaltningen i den lokale kommune. En underretning er en henvendelse til en kommune om en bekymring for et barns trivsel. Formålet med en underretning er at gøre kommunen opmærksom på en bekymring om et barn på 0-17 år eller et endnu ufødt barns trivsel eller udvikling. Alle borgere har pligt til at underrette kommunen ved bekymring eller mistanke om mistrivsel. Offentligt ansatte, der arbejder med børn og unge under 18, har siden 2010 haft skærpet underretningspligt (Service-loven § 153). Kommunen skal ved modtagelse af en underretning tage stilling til, om der skal ske tiltag på baggrund af underretningen, og i givet fald hvilke. Formålet med underretningen er hurtigst muligt at kunne sætte ind med støtte til barnet, inden problemet vokser.

Vangkilde & Hamre (2020) har udforsket fagprofessionelles arbejde i velfærdsstaten med underretninger som en såkaldt magtpraksis i relationerne mellem stat (kommune), familie og barn. I den forbindelse betoner de, hvorledes underretning som praksis i et historisk perspektiv knyttes til en statslig intention om at beskytte barnet, og de peger i deres diskussioner på, hvorledes etableringen af (stadigt stigende) lovgivning på området både kan analyseres som en beskyttelse af barnets liv og velfærdsstatens intention om at ville ”det gode”, og ses som forskellige magtrelationer mellem stat og borger (forældrene). At ville det gode handler om, at staten gennem fx betoning af underretningspligten

giver besked om, at den ønsker at passe på børns hverdagsliv, trivsel og udvikling, men samtidig viser magten sig ved, at staten tildeler sig selv stadig større muligheder – historisk set – for at gribe ind i familiers liv og træffe beslutninger om familiers hverdag.

Siden Danmarks Statistik begyndte at udgive statistik om underretninger i 2015, er antallet af underretninger steget støt. Vigtigt at bemærke er, at for perioden 2019 til 2020 er antallet af underretninger faldet med ca. 2.000, hvilket svarer til et fald på 2 pct. I den

forbindelse var 2020 et år præget af COVID-19 og nedlukninger af dele af samfundet, hvilket sandsynligvis har påvirket antallet og typen af underretninger. I daginstitution, fritidshjem, klub og SFO skete et fald på 11 pct. fra 7.800 til 6.900 underretninger.

De sidste nye tal fra Danmarks Statistik for børn i alderen 0-4 år viser, at langt de fleste underretninger fra dagtilbud sker, når barnet er fire år. På landsplan blev der i 2021 fx underrettet om 226 børn i etårsalderen, mens der blev underrettet om 1.354 børn i

FOTO: MIKAL SCHLOSSER

fireårsalderen. Den største del af underretningerne handler om familiemæssig forhold. Kategorien anden bekymrende adfærd hos forældre er den kategori, der oftest angives som grund i underretninger. Her er antallet af underretninger 1.089 for 2021. Kategorien overgreb mod barn, fx seksuelt eller voldeligt, er den næstmest anvendte kategori til underretninger, hvor antallet er 913 for 2021. Den tredjestørste underretningskategori for børn i 0-4 årsalderen er såkaldt anden bekymrende adfærd hos barnet, fx udadreagerende adfærd. Her blev der på landsplan underrettet om 886 børn i 2021. Derudover underrettes der især for kategorierne utilstrækkelig omsorg og anden form for omsorgssvigt.⁵

Forud for at pædagoger kan underrette om børn, som de er bekymret for, ligger et større arbejde i hverdagens pædagogiske praksis med at udfylde forskellige skemaer, der skal kunne indkredse og tidsmæssigt følge små børns udvikling og trivsel, herunder også kunne indfange eventuelle tegn på mistrivsel. Skemaerne kan være et redskab, som skal udfyldes flere gange om året rettet mod alle børn, men kan også samtidig rumme manualer for, hvordan der kan arbejdes pædagogisk i hverdagen med henblik på at skabe trivsel eller forebygge mistrivsel.⁶

TOPI,⁷ et såkaldt trivselsskema, er et eksempel på et sådant skema, som pædagoger i mange dagtilbud i en række kommuner bruger til at vurdere alle børns trivsel to-tre gange om året.

Hvert enkelt barns trivsel vurderes i TOPI på baggrund af fire dimensioner:

1. Psykisk og emotionel trivsel: Virker barnet glad og tilfreds? Viser barnet tillid til sine

omgivelser? Har de nære omsorgspersoner en god kontakt med barnet, og drager de den nødvendige omsorg svarende til barnets behov?

2. Kognitiv trivsel: Udvikler barnet sig kognitivt i forhold til sin alder? Er barnets sproglige udvikling alderssvarende? Viser barnet interesse for sine omgivelser? Har barnet tillid til sig selv og egne evner? Søger barnet at mestre nye færdigheder? Søger de voksne omkring barnet at stimulere barnet til at lære nye færdigheder?
3. Social trivsel: Søger barnet kontakt med andre, og opnår det kontakt? (Gælder for de lidt større børn). Indgår barnet i legefællesskaber, og kender det de sociale spilleregler for samvær? Trives barnet i samværet med andre børn og voksne?
4. Fysisk og sansemotorisk trivsel: Virker barnet sundt og rask? Får barnet tilfredsstillende søvnbehov? Får barnet den nødvendige kost? Tager det helt lille barn føde til sig, og er det lidt større barn hverken undervægtigt eller overvægtigt? Virker barnet rent og velplejet? Er barnets motorik alderssvarende? Er barnets sansemotoriske udvikling alderssvarende? Udvikler barnet sig fysisk svarende til alderen? (Melbye, 2015: 14; se også Socialstyrelsen 2019).

TOPI-skemaet inddeler børn i henholdsvis grøn, gul og rød. Grøn angives at omfatte god trivsel, mens gul viser nogle bekymringer, og rød kalder på bekymring og handling i den pædagogiske praksis. Mehlbye (2015) beskriver, hvorledes TOPI har til formål at styrke:

5 Tallene fra Danmarks Statistik er hentet på www.statistik.dk, hvor de nyeste tal er opgjort pr. 27. september 2022, men omfatter året 2021.

6 Se fx Aabro (2021), der uddybende gennemgår en lang række af disse skemaer, der arbejdes med i dagtilbud.

7 TOPI (Tidlig opsporing og indsats) er en it-understøttet udgave af Socialstyrelsens model 'Opkvalificering af den tidlige indsats i kommunerne'. Værktøjet styrker og kvalificerer arbejdet med den tidlige og forebyggende indsats i sundhedspleje, dagtilbud og indskoling.

- De fagprofessionelles kompetencer til at tolke et barns signaler på manglende trivsel.
- De fagprofessionelles faglige sikkerhed i forhold til at handle på deres fornemmelse af, at et barn ikke trives.
- De fagprofessionelles kompetencer til at arbejde med børns vanskeligheder, selvom de kan føle sig usikre på, hvordan de skal håndtere disse.
- De fagprofessionelles kompetencer til at fortælle forældrene om deres bekymringer for barnets trivsel og udvikling på et tidligt tidspunkt i problemudviklingen. Også selvom de kan være bekymrede for forældrenes reaktioner og for at komme i konflikt med forældrene.
- At de fagprofessionelle indbyrdes diskuterer deres bekymringer for et barns trivsel, så de i fællesskab sætter ind med tidlig hjælp og støtte (Mehlbye, 2015: 7).

TOPI-skemaet er således et arbejdsredskab, som pædagogerne anvender til at præcisere deres vurderinger af børnenes trivsel (og evt. mistrivsel) gennem børnenes liv i dagtilbuddet.

Danmarks Evalueringsinstitut (2021) har udformet en omfattende oversigt over forskellige typer af måleredskaber,⁸ der kan benyttes i dagtilbud. Der skelnes her mellem tre typer af måleredskaber:

- Observationsredskaber
- Selvrapporteringsredskaber
- Testredskaber.

Gennem de senere år er der blevet introduceret flere forskellige metoder i lighed med TOPI-skemaet, som pædagoger kan arbejde

med i forhold til at hjælpe og støtte børn i mistrivsel eller i risiko for mistrivsel. Disse metoder omfatter typisk bestemte måder at gøre noget på i dagtilbud, der er formaliseret i forskellige håndbøger om, hvordan pædagoger kan arbejde med forskellige problemstillinger, og om, hvordan de skal dokumentere deres arbejde. Aabro (2021) anvender begrebet koncepter som en overordnet samlebetegnelse for alle disse (mange) forskellige metoder. Koncepter betegner således både metoder og også særlige måder at tænke på om børn. Aabro (2021) betoner bl.a., at mange af disse koncepter er motiveret af en generel diskurs om, at en tidlig indsats er svaret på samfundets underliggende bekymring for børn og unges risiko for at udvikle forskellige former for adfærdsvanskeligheder, der forhindrer dem i at finde den vej igennem uddannelsessystemet og dermed få de muligheder videre i livet, som samfundet finder ønskværdige.

Arbejdsspørgsmål

- ✓ Giv eksempler på, hvordan I arbejder med opsporing og underretning i dagtilbud.
- ✓ Diskuter med afsæt i disse eksempler, hvad I synes er særlig svært, når I skal opspore og eventuelt også underrette om små børn i mistrivsel.
- ✓ Er der måder, hvorpå I kan gøre det anderledes? Eller noget, der synes særligt vigtigt at videreudvikle?

⁸ I rapporten optegnes 22 forskellige måleredskaber inden for kategorierne: 1. Kvaliteten i det pædagogiske læringsmiljø, 2. Barnets generelle udvikling, 3. Sansemotorisk udvikling, 4. Socioemotionel udvikling, 5. Begyndende matematisk opmærksomhed og 6. Sprogudvikling. (Se evt. uddybende EVA 2021: 7-8 for en samlet oversigt).

Hvordan ser pædagogers faglighed og kompetencer ud i forhold til at arbejde med små børn i mistrivsel?

31 - 39

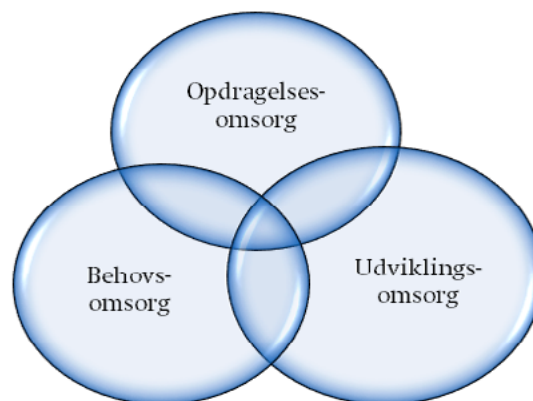
Pædagogers faglighed og kompetencer knyttet til opsporing, underretning og arbejdet med pædagogiske forebyggende tiltag er et område, der fylder meget i dagtilbudsforskningen både nationalt og internationalt. Den nordiske dagtilbudsforskning synes optaget af pædagogers arbejde indlejret i de specifikke kontekster, hvor det pædagogiske arbejde udføres. Adskillige danske og nordiske studier udforsker, hvordan pæagoger arbejder med at opspore og underrette i forhold til børn, de er bekymret for i hverdagen (Nielsen 2017; Schmidt et al. 2022). Den internationale forskning synes imidlertid særlig optaget af pædagog-barn-relationen og betydningen af, at børn fra sårbare og udsatte livsforhold kommer i dagtilbud af såkaldt høj kvalitet.

Den nordiske dagtilbudsforskning peger ofte på omsorg som et kernefagligt begreb og en særlig pædagogisk arbejdsopgave, der har betydning for alle børn i almindelighed og for børn i risiko for mistrivsel i særdeleshed (Andenæs 2011; Petersen 2009; 2011; Jensen et al. 2012; 2015).

Petersen (2009; 2011) har bl.a. indkredset tre typer omsorg, der synes at udspille sig i daginstitutionens hverdagsliv: behovsomsorg, opdragelsesomsorg og udviklingsomsorg. Behovsomsorg knytter an til barnets basale behov for fx mad, søvn, trøst, mens opdragelsesomsorg forbindes til, at børn lærer, hvordan man skal være til stede i daginstitutionens hverdag, fx hvornår der er samling, hvordan samling foregår, og på hvilke måder man indgår i fællesskabet sammen med andre børn og voksne. Udviklingsomsorg er forbundet til alle de aktiviteter, der foregår i dagtilbud, og som medvirker til have fokus på at udvikle fx børns fantasi, kreativitet og nysgerrighed.

Med inspiration fra Nygrens (1999) udvikling af omsorgsmodellen kan denne tredeling af omsorgsbegrebet illustreres i nedenstående figur:

Figur 1

Figuren viser, at de tre typer omsorg er flettet ind i hinanden. Petersen (2009; 2011) samt Jensen et al. (2012; 2015) har bl.a. vist, hvorledes særligt behovsomsorg folder sig ud i det pædagogiske arbejde med små børn, som pædagogerne er bekymrede for, og som fx kan handle om at give trøst og tæt samvær med en voksen hele dagen, for at barnet kan klare hverdagen i dagtilbuddet. Børn, der vurderes at være i god trivsel og at have det godt i hverdagen, både med voksne og de andre børn, synes derimod særligt at modtage udviklingsomsorg, der hele tiden stimulerer børns leg, kreativitet, fantasi og nysgerrighed.

Nielsen (2017) har i et norsk studie udforsket pædagogers arbejde i dagtilbud med fokus på, hvordan de opsporer små børn, de er bekymret for i hverdagens pædagogiske praksis. Dette studie er relevant her at inddrage uddybende, da det både i forskningsmetode og teorigrundlag er repræsentativt for den

nordiske dagtilbudsforskning i pædagogers arbejde i dagtilbud med tidlige indsatser (Petersen 2019; 2020).

Teoretisk er studiet placeret inden for såkaldt afvigelsessociologi, hvor især Hackings (2002) teori om, hvordan mennesker bliver til gennem forskellige kategorier, fx at være udsat, har inspireret Nielsen i hendes arbejde. Metodologisk arbejder hun med inspiration fra institutionel etnografi, der har fokus på at udforske institutionelle relationer med udgangspunkt i hverdagslivets handlinger og aktiviteter. Datagrundlaget udgøres bl.a. af interview med pædagoger i dagtilbud i to forskellige kommuner samt forskningsinterview med ansatte i socialforvaltning, PPR og sundhedspleje.

Et af de centrale fund i Niensens (2017) forskning er, at der kan indkredses en bekymringsproces hos det pædagogiske personale. En proces, der fx kan starte som en mavefornemmelse af, at noget er galt eller bekymrende, men som det ofte kan være svært at begrebssætte i begyndelsen. Fra et forskningsinterview med pædagogen Berit indkredser Nielsen (2017) denne mavefornemmelse mere specifikt:

"... et blik og en følelse, som noget, der sidder i krop og sjæl. Det er ikke let at tænke, siger hun (pædagogen Berit), for det er ikke i hovedet, følelsen sidder – det er i kroppen" (min oversættelse fra norsk (Nielsen 2017: 180).

Herfra udvikler bekymringerne for barnet sig gennem drøftelser i personalegruppen og sammen med ledelsen. I personalegruppens drøftelser synes særligt tre typer af bekymringstegn at gøre sig gældende, og disse tegn synes desuden ofte at spille sammen:

1. Bekymringstegn, der træder frem som egenskaber eller adfærd hos barnet.
2. Bekymringstegn, der forbindes til barnets familie.
3. Bekymringstegn, der kædes sammen med forskellige konkrete eller visuelle tegn hos barnet (Nielsen 2017, se evt. mere uddybende s. 180-188 for denne diskussion).

Hvis dagtilbuddet her vurderer, at der er tale om mere end en mavefornemmelse hos den enkelte pædagog – fx hvis kollegaer og ledelse også er bekymrede – igangsættes den videre proces; handlinger aftales, og skemaer og metoder til observation og vurdering tages i brug – hvilke afhænger både af det enkelte dagtilbud i den pågældende kommune og af de nationale testmetoder (fx skema til at indkredse børns sprogvanskeligheder eller skema til at indkredse barnets trivsel/mistrivsel).

De tre typer af bekymringstegn kan indsnævres til to overordnede former for bekymring knyttet til det lille barns trivsel og udvikling i den pædagogiske hverdag. Nielsen (2017) skelner mellem henholdsvis udviklingsbekymringer og omsorgsbekymringer. Udviklingsbekymringer handler primært om, hvordan det lille barn synes at udvikle sig fx motorisk, sprogligt og socialt. Omsorgsbekymringer forbindes i højere grad til barnets familieforhold og forældrenes relation til og adfærd over for og sammen med barnet.

Et andet eksempel på den nordiske dagtilbudsforskning, forbundet til pædagogers faglighed, ses hos Juhl (2014; 2021). Hun har udforsket, hvordan pædagoger arbejder med børn, der skaber bekymring i hverdagens pædagogiske praksis. Juhl (2014; 2021) viser

bl.a., at det pædagogiske arbejde befinder sig i et krydspres mellem på den ene side social- og uddannelsespolitiske love og vedtagelser om opsporing og underretning, der bl.a. indebærer, at pædagogerne skal udfylde forskellige skemaer, og på den anden side hverdagens pædagogiske arbejde. Pædagogerne skal håndtere det faglige forhold, at de skal indkredse og udpege børn, de er bekymrede for, og dermed risikere at se børns problemer som individuelle, dvs. knyttet til det enkelte barn eller dets familie. Heroverfor pointerer Juhl den centrale betydning af en pædagogisk faglighed, der arbejder med alle børns hverdagsliv i dagtilbuddet, og hvor pædagogerne ikke mindst får mulighed for at arbejde med børnene i de konkrete sammenhænge, hvor vanskeligheder og udfordringer træder frem.

Flere studier inden for den nordiske forskning peger på disse problemstillinger og betoner, hvordan pædagogisk faglighed og kompetencer i den nordiske dagtilbudstradition på den ene side har alle børns trivsel, læring og udvikling som omdrejningspunkt, mens på den anden side den internationale skoleforberedende tænkning siden begyndelsen af 2000-tallet i stadigt stigende grad har bevæget sig ind i dagtilbuddet og skabt et pres på pædagogernes faglighed (Vik & Hausstätter 2014; Munck 2017). Dette pres beskrives fx som stigende krav til pædagogerne om at skulle arbejde med forskellige skemaer, der skal udfyldes om hvert enkelt barns trivsel (og eventuelle mistrivsel), såvel som et øget fokus på skoleforberedende aktiviteter, herunder sprogstimulering og sprogscreening (Broman et al. 2014; Håberg 2019; Jahreie 2021).

I den internationale forskning synes der bredt set at være fokus på, hvordan pæda-

gog-barn-relationen har betydning for det enkelte barns udvikling (Menand et al. 2021; Gonzales et al. 2019). Adskillige studier betoner denne relation og præciserer, hvorledes den pædagogiske faglighed forbindes til samspillet med opmærksomheden på og omsorgen for det enkelte barn i hverdagen (Hamre & Pianta 2001; Dearing & Collins 2011). Knyttet til små børn i udsatte livsforhold eller mistrivsel viser flere studier i den internationale forskning, at netop relationen mellem pædagog og barn har såkaldt positiv effekt på barnets udvikling. Coggins & Carnes-Holt (2021) har fundet, at god kvalitet i relationen mellem pædagog og barn har positiv betydning for barnets selvregulering og adfærd. Choi et al. (2019) samt Shearer et al. (2020) peger i deres studier på betydningen af en stabil relation, forstået på den måde, at det er den samme pædagog, der arbejder med barnet, og altså ikke skiftende pædagoger.

I den internationale forskning er der endvidere fokus på betydningen af såkaldt høj kvalitet i dagtilbud. I forståelsen af hvad høj kvalitet er, indgår både pædagogernes uddannelse, kompetencer og teoretiske faglighed (Hall et al. 2013; Hines et al. 2017; Knight et al. 2019). Diskussionerne om betydningen af høj kvalitet findes også i den nordiske forskning (Solheim 2013; Ringsmose & Kragh-Müller 2020; Svinth & Henningsen 2021), men er mere omfattende i det internationale forskningsfelt, der peger på vigtigheden af, at netop små børn, der befinder sig i forskellige former for udsathed og mistrivsel, kommer i dagtilbud af høj kvalitet, hvis de skal støttes og hjælpes til at klare sig bedre i forhold til skole, uddannelse, sundhed og arbejdsliv (Bierman et al. 2019; Buckley et al. 2020; Bartolo

et al. 2021). Her peges ligeledes på strukturelle forhold, fx normering, men særligt på betydningen af pædagogers arbejde med at skabe beskyttende rammer omkring det enkelte barn og deres faglighed i forhold til at arbejde med tilknytning og opmærksomhed på barnet (Hughes et al. 2014; Bulotsky et al. 2020).

Samarbejde med forældre og tværfagligt samarbejde

Pædagogers faglighed og kompetencer knyttes også til betydningen af samarbejde med forældre såvel som med andre relevante faggrupper, fx sundhedsplejen, lærere, socialforvaltning og PPR. Samarbejde med både forældre og andre faggrupper tematiseres i den danske og nordiske forskning (Hansen et al. 2021; Schmidt et al. 2022; Villumsen 2020; Villumsen & Koch, in press; Kryger et al. 2020)

såvel som i den internationale forskning (Hutchings et al. 2017; Albritton et al. 2020).

Flere studier peger på betydningen af tillid mellem pædagoger og forældre som grundlaget for et godt samarbejde (Kikas et al. 2016; Høyrup 2018; Juhl 2021). Villumsen (2020) samt Villumsen & Koch (in press) peger særligt på betydningen af samarbejde med forældre, når der er faglige bekymringer for et barn, og betoner vigtigheden af at inddrage forældre allerede på et tidligt tidspunkt, når pædagogerne begynder at blive bekymrede. I nedenstående tabel præciserer Villumsen & Koch (in press), hvorledes pædagoger kan samarbejde aktivt med forældrene om barnets trivsel og mistrivsel på tværs af tid, aktiviteter og arenaer. Tabellen kan fungere som inspiration til, at pædagoger og forældre kan indsamle viden i fællesskab om situationer i hverdagen, både i dagtilbud og hjemme.

Tabel 1

Dagtilbud	Hjem
Over tid	Over tid
I forskellige aktiviteter	I forskellige aktiviteter
Med forskellige børn og voksne	Med forskellige børn og voksne
Gennem observationer fra flere pædagoger	Fra både mors og fars perspektiv
Variation af måder til indsamling af viden (observation, interview, leg, fælles aktiviteter)	Viden om barnets liv lige fra begyndelsen samt nuværende betingelser
Hvilke deltagelsesmuligheder, rammer og hjælp i øvrigt tilbydes, og hvordan passer det med netop dette barn?	Hvad er godt i vores familie for netop vores barn?
Hvad siger barnet selv?	Hvad siger barnet selv?

I dette samarbejde må pædagoger sammen med forældrene udforske, hvordan de forskellige situationer i barnets hverdag træder frem, og hvordan de ser ud fra både pædagoger, forældre og ikke mindst fra barnets perspektiv. Efter fælles drøftelse kan pædagogen samle drøftelsen op på skrift og afstemme indholdet med forældrene, inden det fx sendes til PPR. Så har man både sikret sig et nuanceret blik på barnet og samtidig skabt grobund for et godt samarbejde med barnets forældre.

Schmidt et al. (2022) har i deres forskning sat fokus på samarbejdet mellem fagprofessionelle (pædagoger i dagtilbud samt lærere i folkeskolen) og forældre i forhold til bekymringer om børns trivsel og udvikling. De peger bl.a. på, hvorledes pædagoger arbejder med en række familierettede praksisser, der er udviklet i den pædagogiske praksis, og som eksempelvis omfatter at foretage 'omsorgsopkald' over telefonen til forældre for at nå dem, der er "ikke digitale", invitere forældre til samtale i barnets skole/institution, før det starter med at gå i den, eller foretage hjemmebesøg hos forældrene. De professionelle bevæger sig her ofte i et krydsfelt mellem tillidsopbyggende relationsarbejde, omsorg og opsøgende arbejde, hvor det sidste også kan indebære elementer af kontrol og regulering. Det er pædagogiske praksisser, der primært retter sig mod den enkelte familie og det enkelte barn.

Hansen et al. (2021) har indkredset de mange forskellige parter, som bl.a. pædagogerne i dagtilbud skal samarbejde med, når der er bekymringer for et barns trivsel. Det er bl.a. PPR, socialforvaltning, sundhedspleje og familiebehandlere. Undersøgelsens resultater

peger her på, at trykke og tillidsfulde relationer samt klar og tydelig kommunikation er vigtig, hvis samarbejdet skal opleves som velfungerende mellem de forskellige fagprofessionelle. Samtidig peger Hansen et al. (2021) på, at når samarbejdet om barnet ikke opleves som velfungerende, så kan det føres tilbage til oplevelser af og erfaringer med uenigheder og manglende kompetencer, koordinering og kontinuitet i arbejdsprocesserne.

Når det kommer til forebyggende indsatser, underretning og opsporing, ser pædagogers faglighed og kompetencer altså i forskningen ud til at være knyttet til faglig omsorg, viden om børns trivsel/mistrivsel, udvikling og læring og samarbejde med forældre og tværfagligt samarbejde med mange forskellige faggrupper. I evalueringen af pædagoguddannelsen (2021) peges der bl.a. også på betydningen af at have fokus på, at de kommende pædagoger uddannes til at kunne indgå i professionelle læringsfællesskaber, og at de pædagogstuderende fortsat udvikler deres kompetencer i forhold til at arbejde med børns sprog.

Væsentligt er det også at betone, at pædagogerne samtidig med opsporing, underretning og tværfagligt samarbejde hver dag i den pædagogiske praksis arbejder med en lang række forskellige tiltag og indsatser (Petersen 2011; 2019). Pædagogernes kompetencer kan overordnet sammenfattes i det daglige arbejde i henholdsvis de synlige formelle pædagogiske indsatser og de usynlige uformelle pædagogiske indsatser. De synlige formelle indsatser er de indsatser, som pædagogerne gennem deres faglighed og kompetencer foretager med afsæt i love og vedtagelser på dagtilbudsområdet. De usynlige uformelle indsat-

ser derimod er de specifikke måder, hvorpå pædagoger tilrettelægger den pædagogiske hverdag med afsæt i deres faglige vurderinger af børn og forældres behov, vanskeligheder og udfordringer i hverdagen.

De synlige formelle pædagogiske indsatser:

- Udfyldelse af skemaer og pædagogisk handling på skemaers 'resultater' (fx ved tegn på mistrivsel).
- Drøftelser af barnet/barnets familie på personalemøder/stuemøder.
- Samtaler og samarbejde med forældre.
- Udfærdige skrivelser/underretning til forvaltning/kontakt med forvaltning og andre instanser (fx sundhedspleje og PPR).
- Kontakt til og deltagelse i tværfaglige møder med fx PPR, forvaltning, sundhedspleje osv.
- Foretage de pædagogiske tiltag i hverdagen, som aftales i medarbejdergruppen og på tværfaglige møder (fx at barnet deltager i aktiviteter i små grupper, skal være i dagtilbud hver dag, er tilknyttet en primærpædagog, deltager i aktiviteter med fokus på fx at læse, tegne og rytmik, der samtidig kan medvirke til at følge barnets udvikling socialt, emotionelt og kognitivt).

De usynlige uformelle indsatser:

- At være en stabil voksen for det enkelte barn.
- At hjælpe barnet ind i aktiviteter og leg med andre børn og med at løse konflikter, give fysisk og psykisk omsorg (trøst, støtte, sidde på skødet, blive holdt i hånd osv.).

- Prioritere, at barnet får mulighed for at tilbringe formiddagen/eftermiddagen sammen med en pædagog.
- Mange samtaler med forældre, støtte forældrene i hverdagen, hjælp til familien.
- Besøge familien/barnet derhjemme. Hjælpe forældrene med at få barnet i dagtilbud hver dag, med mad i weekenden, tøj til årstiden osv.

Arbejdsspørgsmål

- ✓ Diskuter, om der er særlige faglige kompetencer, som pædagoger skal være i besiddelse af i arbejdet med små børn i mistrivsel.
- ✓ Giv gerne eksempler på, hvad I ser som særligt vigtigt i den pædagogiske faglighed.
- ✓ Hvordan kan pædagogers faglighed udvikles yderligere i forhold til at arbejde med opsporing og underretning?

Eksempler på andre metoder der også anvendes i pædagogisk praksis rettet mod tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning

Signs of safety

Signs of Safety er en metode, der anvendes i børnesager og har et overordnet mål om at skabe samarbejde og partnerskab med familien om en løsning, der kan skabe sikkerhed og trivsel for barnet. Det indebærer et arbejde omkring de specifikke forhold og den specifikke adfærd, som bidrager til barnets sikkerhed og trivsel. Metoden anvendes også i flere dagtilbud.

Ved brug af skemaet tages der i fællesskab stilling til følgende:

- Hvad bekymrer? (tidligere skade, fremtidig fare og komplicerede faktorer)
- Hvad fungerer? (styrker, ressourcer og sikkerhedsfaktorer)
- Hvad skal der ske? (fremtidig sikkerhed og mål)

Børnelinealen

Børnelinealen er et fælles fagligt værktøj til at undersøge børn og unges trivsel og udvikling. Børnelinealen tilbyder et fælles sprog og en fælles forståelse for børn og unges adfærd og udvikling, samt de vanskeligheder børn og unge møder i deres liv.

På Børnelinealen er der fem zoner, som dækker:

Grøn = Trivsel og Moderat trivsel

Gul = Sårbar

Rød = Udsat og Truet

Hver zone indeholder en beskrivelse af barnet/den unges trivsel, samt forældreressourcer

Om forfatteren

Referencer

38 – 39

Kirsten Elisa Petersen

er lektor, ph.d. på DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker særligt i børn og unge i udsatte positioner og pædagogers arbejde med denne gruppe i

forskellige institutionelle sammenhænge. Hun skrev ph.d.-afhandling om daginstitutionens indsatser og betydning for netop denne gruppe børn. Det var hendes arbejde med denne afhandling, der bl.a. omfattede feltarbejde i forskellige daginstitutioner, som for alvor medvirkede til, at hendes forskningsområde blev koncentreret om børn i udsatte positioner og om, hvordan pædagogers arbejde og faglige kompetencer samt pædagogiske indsatser har betydning for denne gruppe børns hverdag, trivsel og udviklingsmuligheder.

Tak

Helle Plauborg, Lone Svinth, Bjørg Kjær og Carsten Henriksen fra Aarhus Universitet samt to eksterne anonyme fagfællebedømmere, der har bidraget med kritiske og konstruktive læsninger af teksten.

Achenbach, T.M., Edelbrock, C. & Howell, C.T. (1987): Empirically based assessment of the behavioral/emotional problems of 2- and 3-year-old children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15(4), 629-650.

Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E. & Wall, S. (1978): *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Alamos, P., Williford, A.P. & Locasale-Crouch, J. (2018): Understanding banking Time Implementation in a sample of preschool children who display early disruptive behavior. *School Mental Health* 10, 437-449.

Albritton, K., Crux, K. & Townsend, C. (2020): Disrupting the preschool to prison pipeline: School psychologists as change agents. *Communiqué* 49(4).

Andenæs, A. (2011): Chains of care. *Nordic Psychology* 63(2), 49-67.

Bara, T.S. et al. (2017): Receiver operating characteristic curve analysis of the Child Behavior Checklist and Teacher's Report Form for assessing autism spectrum disorder in preschool-aged children. *Neuropsychiatric Disease and Treatment* 14, 95-102.

Barlow, J., Schrader-McMillan, A., Axford, N., Wrigley, Z., Sonthalia, S., Wilkinson, T., Rawsthorn, M., Toft, A. & Coad, J. (2016): Review: Attachment and attachment-related outcomes in preschool children – a review of recent evidence. *Child Adolescent Mental Health* 21(1), 11-20.

Bartolo, P.A. et al. (2021): An adapted ecosystem model for inclusive early childhood education: A qualitative cross European study. *International Journal of School & Educational Psychology* 9(1), 3-15.

Bausela, H.E. (2019): BRIEF-P: Validation Study in Children in Early Childhood with Neurodevelopmental Disorders. *SAGE Open* 9(3), 1-9.

Bergström, H., Eidevald, C. & Westberg-Broström, A. (2016): Child sexual abuse at preschools – a research review of a complex issue for preschool professionals. *Early Child Development and Care* 186(9), 1520-1528.

Bierman, K.L., McDoniel, M.E. & Loughlin-Presnal, J.E. (2019): How a preschool parent intervention produced later benefits: A longitudinal mediation analysis. *J Appl Dev Psychol* 64.

Biesta, G. (2011): Disciplines and theory in the academic study of education: A comparative analysis of the Anglo-American and Continental construction of the field. *Pedagogy, Culture & Society* 19(2), 175-192.

Biesta, G. (2013): Å snakke «pedagogikk» til «education»: Internasjonalisering og problemet med konseptuell hegemoni i studiet av pedagogikk. *Norsk pedagogisk tidsskrift* 97(03), 172-183.

Biesta, G. (2020): Risking ourselves in education: qualification, socialization, and subjectification Revisited. *Educational Theory* 70(1), 89-104.

Bleses, D., Laursen, N., Kristensen, M. & Horn, N. (2021): Hvilke indsatser virker i danske dagtilbud? Kortlægning af brug af effektive indsatser. Rapport fra TrykFondens Børneforskningscenter.

- Blewitt, C., O'Connor, A., Morris, H., May, T., Mousa, A., Bergmeier, H., Nolan, A., Jackson, K., Barret, H & Skouteris, H. (2021): A systematic review of targeted social and emotional learning interventions in early childhood education and care settings. *Early Child Development and Care* 191(14), 2159-2187.
- Bowlby, J. (1988): *Clinical applications of attachment: A secure base*. London: Routledge.
- Broman, I.T. et al. (2014): Presentation inom SKOLFORSK, FÖRSKOLA: TIDIG INTERVENTION. Videnskabsrådet, Sverige.
- Buckley, L., Martin, S. & Curtin, M. (2020): A multidisciplinary community level approach to improving quality in early years' settings. *Journal of Early Childhood Research* 18(4), 433-447.
- Bulotsky, S. et al. (2020): Teacher-Child Interaction Quality Buffers Negative Associations between Challenging Behaviors in Preschool Classroom Contexts and Language and Literacy Skills. *Topics in Early Childhood Special Education* 40(3), 159-171.
- Buus, A.M. (2019): *Viden der virker – en etnografisk undersøgelse af forbindelser mellem småbørnspædagogik og evidens-baseret metode*. Aarhus Universitet.
- Carolan, M.E. & Connors-Tadros, L. (2015): *Approaches to state pre-K eligibility policy: Considerations for policy makers in revising policy to increase access for high needs children (CEELO policy report)*. New Brunswick, NJ: Center on Enhancing Early Learning Outcomes.
- Cassidy, J. & Shaver, P.R. (red.) (2018): *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. Third edition. New York: Guilford Press.
- Celik, S. et al. (2016): Effectiveness of the preschool version of the first step to success early intervention program for preventing antisocial behaviors. *Educational Sciences: Theory and Practice* 16(2), 511-535.
- Christiansen, H. et al. (2015): Prevention of ADHD related problems: a universal preschool program. *Health Education* 115(3/4), 285-300.
- Choi, J.Y. et al. (2019): Do Stability of Care and Teacher-Child Interaction Quality Predict Child Outcomes in Early Head Start? *Early Education and Development* 30(3), 337-356.
- Coggins, K. & Carnes-Holt, K. (2021): The efficacy of child-teacher relationship training as an early childhood mental health intervention in Head Start programs. *International Journal of Play Therapy* 30(2), 112-124.
- Dagtilbudsloven (2020, LBK nr 2 af 06/01/202): *Bekendtgørelse af lov om dag-, fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge*. Børne- og Undervisningsministeriet. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/2>
- Dahle, A.E. & Løge, I.K. (2018): Co-Existing Weak Language Skills and Weak Social Skills in 33-Month-Old Norwegian Children Referred to the School Psychology Service for Language Difficulties or Social Difficulties. *European Early Childhood Education Research Journal* 26(6), 909-926.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2021): *Måleredskaber i dagtilbud. Håndbog i vurdering og udvælgelse af måleredskaber*.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2022): *Børn i udsatte positioner i dagtilbud. National kortlægning af kommuners understøttende arbejde*.
- Dea, (2021): *Daginstitutionernes løftepotentiale*. Rapport fra Tænkertanken DEA, udarbejdet af Lena Lindbjerg Sperling.
- Dearing, E. & Collins, B.A. (2011): Teacher-child relationship and behavior problem trajectories in elementary school. *American Educational Research Journal* 48(1), 120-162.
- Derwig, M. (2021): *A Child-Centred Health Dialogue for the prevention of obesity: Feasibility and evaluation of a structured model for the promotion of a healthy lifestyle in preschool children and their families in the Swedish Child Health Services*. Lund University, Faculty of Medicine.
- Dreier, O. (2009): The development of a Personal Conduct of Life in Childhood. I: T. Teo, P. Stenner, A. Rutherford, E. Park & C. Baerveldt (red.): *Varieties of theoretical psychology: International philosophies and practical concerns*. Toronto: Captus Press Inc, 175-183.
- Dreier, O. (2011): Personality and the conduct of everyday life. *Nordic Psychology* 63(2), 4-23.
- Dodge, K.A. et al. (2015): Impact of early intervention on psychopathology, crime, and well-being at age 25. *The American Journal of Psychiatry* 172(1), 59-70.
- Einarsdóttir, J. et al. (2015): Democracy, caring and competence: values perspectives in ECEC curricula in the Nordic countries. *International Journal of Early Years Education* 23(1), 97-114.
- Einarsdóttir, J. & Ólafsdóttir, S.M. (2021): Peer Culture in an Icelandic preschool and the engagement of children with diverse cultural backgrounds. *International Journal of Early Childhood* 53(1), 49-64.
- Emilson, A. & Eek-Karlsson, L. (2021): *Doing belonging in early childhood settings in Sweden*. *Early Child Development and Care*. Published online.
- Enell, S. & Denvall, V. (2018): *Att överskrida gränser för barnens bästa. Tidigt och förebyggande arbete i Växjö kommun*. Institutionen för socialt arbete vid Fakulteten för Samhällsvetenskap, Linnéuniversitetet.
- Erlandsen, T. et al. (2015). *Udsatte børn og unge: en grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Esping-Andersen, G. (2000). The sustainability of Welfare States into the twenty-first Century. *International Journal of Health Services* 30(1), 1-12.
- Essahli Vik, N. (2021): *Språkkartlegging og inkludering av flerspråklige barn i barnehagen*. Doktoravhandling. NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Fastring, D.K. et al. (2019): Head Start Centers Can Influence Healthy Behaviors: Evaluation of a Nutrition and Physical Activity Educational Intervention. *Journal of School Health* 89(9), 698-704.
- Fearon, R.P., Bakermans-Kranenburg, M.J., van IJzendoorn, M.H. et al. (2010): The significance of insecure attachment and disorganization in the development of children's externalizing behavior: a meta-analytic study. *Child Development* 81(2), 435-456.

- Figenschou, G. (2017): *Full kontroll i barnehagen? – en studie av styring og styringsmentalitet*. NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap, Institutt for pedagogikk og livslang læring.
- Fraiberg, S. (1980): *Clinical studies in infant mental health: the first year of life*. London: Tavistock.
- Franck, K. (2014): *Constructions of Children In-Between Normality and Deviance in Norwegian Day-care Centres*. Doctoral theses at NTNU, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim.
- Franck, K. (2015): The (In)competent Child: Subject Positions of Deviance in Norwegian Day-Care Centres. *Contemporary Issues in Early Childhood* 16(3), 230-240.
- Franck, K. (2018): A Continuum Deconstructed: Exploring how Day-care Staff's Discursive Practices Construct Children as Possibly Impaired. *Scandinavian Journal of Disability Research* 20(1), 247-255.
- Fröhlich-Gildhoff, K. & Rönnau-Böse, M. (2011): Prevention of exclusion: The promotion of resilience in early childhood institutions in disadvantaged area. *Journal of Public Health* 20(2), 131-139.
- Garmann, N.G. et al. (2019): Språkkartlegging i norske barnehager – en pilotundersøkelse av foreldres og barnehageansattes rapportering av norsktalene tre-åringers språkfærdigheter ved hjelp av CDI III rapport. RASK: *Internasjonalt tidsskrift for språk og kommunikasjon* 49, 87-103.
- Gonzalez, M. & Brown, T.B.H. (2019): Early Childhood Educators' Perceptions of Dyslexia and Ability to Identify Students At-Risk. *Journal of Education and Learning* 8(3), 1927-5269.
- Gonzales, M. et al. (2019): Early Childhood Educators' Perceptions of Dyslexia and Ability to Identify Students At-Risk. *Journal of Education and Learning* 8(3), 1-12.
- Gulsrud, A. et al. (2019): Developmental Screening and Early Intervention in a Childcare Setting for Young Children At Risk for Autism and Other Developmental Delays: A Feasibility Trial. *Autism Research* 12, 1423-1433.
- Hacking, I. (2002): Making up people. I: I. Hacking (red.), *Historical ontology*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 99-114.
- Hall, J. et al. (2013): Can preschool protect young children's cognitive and social development? Variation by center quality and duration of attendance. *School Effectiveness and School Improvement: An International Journal of Research, Policy and Practice* 24(2), 155-176.
- Hamre, B. & Pianta, R. (2001): Early childhood professional development: Coaching and coursework effects on indicators of children's school readiness. *Early Education and Development* 28(8), 956-975.
- Hansen, J.H. et al. (2021): På tværs. En undersøgelse af samarbejdet om børn i mistrivsel. Rapport. Nationalt Center for forskning i udsathed blandt børn og unge NUBU. Forskning fra professionshøjskolerne.
- Hayes, N. & Rooney, T. (2019): 'I Do It All the Time! My Mam Does It!' Leveraging the Familiar to Enhance Communication Skills in Early Years Educators. *Early Child Development and Care* 189(5), 707-717.
- Hines, J.M. et al. (2017): An Overview of Head Start Program Studies. *Journal of Instructional Pedagogies* 18, 1-10.
- Hogan, A.E., Scott, K.G. & Bauer, C.R. (1992): The adaptive social behavior inventory (ASBI): A new assessment of social competence in high-risk three-year-olds. *Journal of Psychoeducational Assessment* 10(3), 230-239.
- Holstein, B.E., Henriksen, T.B., Rayce, S.B., Ringsmose, C., Skovgaard, A.M., Teilmann, G.K., Væver, M.S. (2021): *Mental sundhed og psykisk sygdom hos 0-9-årige børn*. København: Vidensråd for Forebyggelse.
- Holzamp, K. (1998): Daglig livsførelse som subjektvidenskabelig grundkategori. *Nordisk Udkast* bd. 25, 3-32.
- Holzamp, K. (2005): Mennesket som subjekt for videnskabelig metodik. *Nordisk Udkast* 33(2), 5-33.
- Houmøller, K. (2018a): Making the invisible visible? Everyday lived experiences of 'seeing' and categorizing children's well-being within a Danish kindergarten. *Childhood* 25(4), 488-500.
- Houmøller, K., (2018b): Mavefornemmelser og dårlige lugte. Pædagogers sansninger af familien i et socialt udsat boligområde. *Forskning i pædagogers profession og uddannelse* 2(20), 48-62.
- Hughes, K. et al. (2014): A person-centred analysis of teacher-child relationships in early childhood. *British Journal of Educational Psychology* 84, 253-267.
- Hutchings, J. et al. (2017): Evaluating the Incredible Years Toddler Parenting Programme with parents of toddlers in disadvantaged (Flying Start) areas of Wales. *Child: Care, Health and Development* 43(1), 104-113.
- Højen, A., Bless, D., Trecca, F., Vind, B.D., Andreassen, L.M. & Munkel-dal, S. (2020): *Børn af forældre på overførselsindkomst: Udvikling af sprog og læsning*. Rapport fra TrykFondens Børneforskningscenter.
- Højholt, C. (2002): *Samarbejde om børns udvikling. Deltagere i social praksis*. Socialpædagogisk Bibliotek, Forlaget Gyldendal, Nordisk Forlag, A/S København.
- Højholt, C. (red.) (2011): *Børn i vanskeligheder. Samarbejde på tværs*. Dansk Psykologisk Forlag.
- Høytrup, A.R. (2018): *Tillidsarbejde og tydelighed – Et studie af tillid, magt og afhængighed blandt pædagoger og forældre i danske vuggestuer*. Ph.d.-afhandling indleveret ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.
- Håberg, L.I.A. (2019): Samlingsstund – tradisjonsberar eller nyskapar i arbeid med tidleg litterasitet i barnehagen? *Norsk pedagogisk tidsskrift* 103(4), 288-299.
- Jahreie, J. (2021): The Ambivalence of Assessment – Language Assessment of Minority-Language Children in Early Childhood Education and Care. *European Early Childhood Education Research Journal* 29(5), 715-732.
- Jenkins, L.N. et al. (2017): Social and Language Skills as Predictors of Bullying Roles in Early Childhood: A Narrative Summary of the Literature. *Education and Treatment of Children* 40(3), 401-418.
- Jensen, N.R., Petersen, K.E. & Wind, A. (2012): *Daginstitutionens betydning for udsatte børn og deres familier i ghetto-lignende boligområder*. Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.

- Jensen, N.R., Petersen, K.E. & Wind, A.K. (2015): *Daginstitutioner i udsatte boligområder: pædagogisk udvikling i arbejdet med udsatte børn og familier: et forsknings- og udviklingsprojekt*. (1. udg.). Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.
- Johansson, E. (2017): Toddler relationships: A matter of sharing worlds. I: L. Li, G. Quinones & A. Ridgway (red.): *Studying babies and toddlers: Cultural worlds and transitory relationships*. Singapore: Springer, 13-27.
- Juhl, P. (2014): *På sporet af det gode børneliv: samfundets bekymring og børns perspektiver på problemer i hverdagen*. Ph.d.-afhandling, RUC.
- Juhl, P. (2021): Tillid i forældresamarbejdet i kontrollens skygge. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* 1.
- Kikas, E. et al. (2016): Family- and classroom-related factors and mother-kindergarten teacher trust in Estonia and Finland. *Educational Psychology* 36(1), 47-72.
- Killén, K. (1996): *Omsorgssvigt er alles ansvar*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Killén, K. (2002): *Barndommen varer i generationer – forebyggelse af omsorgssvigt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Killén, K. (2015): *Förebyggande arbete i förskolan [Elektronisk resurs] samspel och anknytning*. Lund: Studentlitteratur.
- Klem, M. (2014): Språkkartlegging som grunnlag for identifisering av førskolebarn i risiko for språkvansker: en modellbasert tilnærming. (Doktorgradsavhandling, UiO, 2014:217), Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Knight, D.S. et al. (2019): Cost-Effectiveness of Early Childhood Interventions to Enhance Preschool: Evidence from a Randomized Experiment in Head Start Centers Enrolling Historically Underserved Populations. *Journal of Policy Analysis and Management* 38(4), 891-917.
- Koch, A.B. (2013): *Når børn trives i børnehaven*. Ph.d. (1. udg.). Aarhus: Systime.
- Koch, A.B. (2016): Pædagogens rolle og betydning for trivsel i børnehaven – Børneinformerede perspektiver på professionelle voksne. *Nordic Studies in Education* 3, 193-210.
- Koch, A.B. & H.H. (2020): Pædagogisk hverdagsvurdering med inddragelse af børns perspektiver: En praksisguide. BUPL.
- Koivula, M. & Hännikäinen, M. (2016): Building children's sense of community in a day care centre through small groups in play. *Early Years An International Journal of Research and Development* 37(2), 1-17.
- Kryger, N., Westerling, A. & Kjær, B. (2020): Når lokale vidensformer møder færdige kortlægningsprogrammer. I: D. Bach, K.I. Dannesboe, T. Ellegaard, B. Kjær, N. Kryger & A. Westerling (red.): *Parate børn. Forestillinger og praksis i mødet mellem familie og daginstitution*. Frederiksberg: Frydenlund, 96-131.
- Llanes, E. et al. (2020): Parent and Teacher Reports of Comorbid Anxiety and ADHD Symptoms in Children with ASD. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 50, 1520-1531.
- Larsen, K. et al. (2018): Brief report: Agreement between parents and day-care professionals on early symptoms associated with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 48(4), 1063-1068.
- Laucht, M. (2003): Vulnerabilität und Resilienz in der Entwicklung von Kindern: Ergebnisse der Mannheimer Längsschnittstudie. I: K.H. Brisch & T. Hellbrügge (red.): *Bindung und Trauma: Risiken und Schutzfaktoren für die Entwicklung von Kindern*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Laucht, M., Schmidt, M.H., Esser, G. (2000): Risiko- und Schutzfaktoren in der Entwicklung von Kindern und Jugendlichen. *Frühförderung interdisziplinär* 3, 97-108.
- Lieberman, A.F. & Amaya-Jackson, L. (2005): Reciprocal influences of attachment and trauma: Using a dual lens in the assessment and treatment in infants, toddlers, and preschoolers. I: L. Berlin, Y. Ziv, L. Amaya-Jackson & M.T. Greenberg (red.): *Enhancing early attachments: Theory, re-search, intervention, and policy*. New York: Guilford Press, 120-126.
- Lillejord, S., Johansson, L., Canrinus, E., Ruud, E. & Børte, K. (2017): *Kunnskapsbasert språkarbeid i barnehager med flerspråklige barn – en systematisk forskningskartlegging*. Oslo: Kunnskapsenter for utdanning.
- Lind, U. (2019): *Trivsel i daginstitutionens hverdagsliv: et spørsmål om det kropslige, kollektive og konflikтуelle*. Roskilde Universitet. Afhandling fra Ph.d.-skolen for Mennesker og Teknologi.
- Loomis, A. (2018): The role of preschool as a point of intervention and prevention for trauma-exposed children: Recommendations for practice, policy and research. *Topics in Early Childhood Special Education* 38(3), 134-145.
- Lundén, K. (2010): *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn Vad kan vi lära av forskningen?* Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Macdonald, N., Gealy, A.-M. & Tinney, G. (2021): Exploring the effect of an attachment intervention in areas of multiple deprivation on adult-child interaction and the implications for children's social, emotional and behavioural development. *Early Child Development and Care* 191(5), 670-684.
- McClelland, M.M. et al. (2019): Red light, purple light! Results of an intervention to promote school readiness for children from low-income backgrounds. *Front. Psychol.* 10, 2365.
- Meilbye, J. (2015): *Udviklingen og revideringen af Opsporingsmodellen*. Baggrundsrapport udarbejdet af KORA for Socialstyrelsen.
- Menand, V., Clément, M.-È. & April, J. (2021): Early childhood educator's intention to provide support in the context of parental violence: the contribution of the theory of planned behavior. *Journal of Early Childhood Teacher Education* 42(2), 162-181.
- Merritt, D.H. & Klein, S. (2015): Do early care and education services improve language development for maltreated children? Evidence from a national child welfare sample. *Child Abuse & Neglect* 39, 185-196.
- Mihic, J. et al. (2016): Promoting social and emotional competencies among young children in Croatia with preschool PATHS. *International Journal of Emotional Education* 8(2), 45-59.

- Mills, B. et al. (2019): Developmental transactions between self-regulation and academic achievement among low-income African American and Latino children. *Child Dev* 90(5), 1614-1631.
- Mondi, C.F. et al. (2021): Fostering socio emotional learning through early childhood intervention. *International Journal of Child Care and Education Policy* 15(1), 1-43.
- Munck, C.C.C. (2017): *Små børns fællesskabelse i en flertydig vuggestuepraksis*. Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet.
- Nielsen, A.C.E. (2017): *Bekyringsbarn blir til. En institusjonell etnografi av tidlig innsats som styringsrasjonal i barnehagen*. Ph.d.-afhandling, Universitetet i Agder, Norge.
- Nygren, P. (1999): *Professionel omsorg for børn og familier: fra teori til værktøj*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Odom, S.L. et al. (2019): Efficacy of a comprehensive early childhood curriculum to enhance children's success. *Topics in Early Childhood Special Education* 39(1), 19-31.
- Ottosen, M.H., Andersen, A.G., Dahl, K.M., Hestbæk, A.D., Lausten, M. & Rayce, S.L.B. (2018): *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2018*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Petersen, K.E. (2005): Daginstitutionens betydning for socialt udsatte børn – en forskningsoversigt. HPA-serie, no. 1.
- Petersen, K.E. (2008): Working with socially endangered children in Danish daycare institutions. *Social Work & Society News Magazine*.
- Petersen, K.E. (2009): *Omsorg for socialt udsatte børn: En analyse af pædagogers kompetencer og pædagogiske arbejde med socialt udsatte børn i daginstitutioner*. Danmarks Pædagogiske Universitets-skole, Aarhus Universitet.
- Petersen, K.E. (2011): *Pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn i vuggestuen: det pædagogiske personales faglige kompetencer og det pædagogiske arbejde med socialt udsatte børn i vuggestuen*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets-skole, Aarhus Universitet.
- Petersen, K.E. (2019): *Dagtilbuddets betydning for børn i udsatte positioner*. Aarhus Universitetsforlag. Pædagogisk Indblik nr. 02.
- Petersen, K.E. (2020): Pædagogisk arbejde med tidlige indsatser, opsporing og underretning i dagtilbud. I: A.M. Villumsen & K.E. Petersen (red.): *Opsporing og underretning i dagtilbud*. København: Hans Reitzels Forlag, 19-36.
- Petersen, K.E. (2022, in press): Pædagogers faglige kompetencer i arbejdet med børn og unge med diagnoser. I: K.E. Petersen et al. (red.): *Børn og unge med diagnoser – En grundbog til pædagoger*. Forlaget Samfundslitteratur. Forventes at udkomme 20.3.2023.
- Pettersvold, M. & Østrem, S. (red.) (2019): *Problembarna – manualer og metoder i barnehage, skole og barnevern*. Oslo: Cappelen Damm.
- Qi, C.H. & Kaiser, A. (2003): Behavior problems of preschool children from low-income families: Review of the literature. *Topics in Early Childhood Special Education* 23(4), 188-216.
- Rambøll (2017): *Forskningsbaseret evalueringsrapport om fremtidens dagtilbud: Undersøgelse af indsatsens implementering og effekter*. Rapporten er udgivet af Børne- og Socialministeriet og udarbejdet af Rambøll Management Consulting, Aarhus Universitet og Syddansk Universitet.
- Ramey, C.T., McGinness, G.D., Cross, L., Collier, A.M. & Barrie-Blackley, S. (1979): The Abecedarian approach to social competence: cognitive and linguistic intervention for disadvantaged pre-schoolers. Frank Porter Graham Child Development Center, University of North Carolina at Chapel Hill, 1-58.
- Rayce, S.B., Hansen, A.T., Mikkelsen, M. & Pontoppidan, M. (2021): *SPOR – Børns udvikling og trivsel gennem livet: Præsentation af undersøgelsen og udvalgte resultater fra første dataindsamling 2017/2018*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Repo, L. & Sajaniemi, N. (2015): Prevention of bullying in early educational settings: pedagogical and organisational factors related to bullying. *European Early Childhood Education Research Journal* 23(4), 461-475.
- Ringsmose, C. & Kragh-Müller, G. (2020): *KIDS: Kvalitetsudvikling i daginstitutioner* (2. udg.). Dansk Psykologisk Forlag.
- Rutter, M. (1985): Resilience in the face of adversity. Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *British Journal of Psychiatry* 147, 598-611.
- Rutter, M. (2000): Resilience reconsidered: Conceptual considerations, empirical findings, and policy implications I: J.P. Shokoff & S.J. Meisels (red.): *Handbook of Early Childhood Intervention*. Cambridge: Cambridge University Press, 651-682.
- Røn Larsen, M. & Stanek, A.H. (2015): Young children and their conduct of everyday life. *Nordic Psychology (Online)* 67(3), 195-209.
- Schmidt, L.S.K., Krab, J. & Jørgensen, C. (2022): *Muligheder og barrierer i samarbejde om børn: når kontakt mellem professionelle og forældre er svært*. Professionshøjskolen Absalon.
- Schweinhart, L.J., Barnes, H.V. & Weikart, D.P. (1993): *Significant benefits. The High/Scope Perry preschool study through age 27*. Ypsilanti, Michigan: The High/Scope Educational Research Foundation.
- Serviceoven (2018, LBK nr 1114 af 30/08/2018): *Bekendtgørelse af lov om social service*. Social- og Ældreministeriet. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2018/1114>
- Servicestyrelsen (2011): *Håndbog om Barnets Reform*.
- Shearer, R.J.B., Bichay-Awadalla, K., Bailey, J., Futterer, J. & Qi, C.H. (2020): Teacher-child interaction quality buffers negative associations between challenging behaviors in preschool classroom contexts and language and literacy skills. *Topics in Early Childhood Special Education* 40(3), 159-171.
- Smith, B.J. & Fox, L. (2003): Systems of service delivery: A synthesis of evidence relevant to young children at risk of or who have challenging behavior. Center for Evidence-based Practice: Young Children with Challenging Behavior funded by the Office of Special Education Programs, U.S. Department of Education.

- Socialstyrelsen (2019): *Tidlig opsporing og reaktion på mistrivsel hos små børn*.
- Solheim, E. (2013): *Effects of childcare on child development: Time in care, group size, and the teacher-child relationship*. Doktorgrads afhandling. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige Universitet.
- Sroufe, L.A. (2005): Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & Human Development* 7(4), 349-367.
- Stegelin, D.D., Leggett, C., Ricketts, D., Bgant, M., Peterson, C. & Holzner, A. (2020): Trauma-informed preschool education in public school classrooms: Responding to suspension, expulsion, and mental health issues of young children. *Journal of At-Risk Issues* 23(2), 9-24.
- Svensson, B. (2013): *Barn som riskerar att fara illa i sin hemmiljö Utmaningar i ett förebyggande perspektiv*. Doktoratthandling. Sverige: Karlstad Universitet.
- Svinth, L. & Henningsen, I. (2021): *Normeringens betydning for kvalitet i daginstitutioner*. Aarhus Universitetsforlag. Pædagogisk Indblik no. 9.
- Togsverd, L. (2015): *Da kvaliteten kom til småbørnsinstitutionerne: beretninger om hvordan det går når kvalitet på det småbørnspædagogiske område skal vides og styres*. Ph.d.-afhandling. RUC.
- Toros, K. & Tiirik, R. (2016): Preschool teachers' perceptions about and experience with child abuse and neglect. *Early Childhood Education Journal* 44(1), 21-30.
- Toros, K. et al. (2020): Collaboration of child protective services and early childhood educators: Enhancing the well being of children in need. *Early Childhood Education Journal* 49(5), 995-1006.
- Uddannelses- og Forskningsstyrelsen (2021): *Evaluerer af pædagoguddannelsen*. Samlet rapport.
- Van der Voort, A., Juffer, F. & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2014): Sensitive parenting is the foundation for secure attachment relationships and positive social-emotional development of children. *Journal of Children's Services* 9(2), 165-176.
- Vangkilde, M.H. & Hamre, B. (2020): Underretning som magtpraksis i relation mellem stat, familie og barn. *Kognition & pædagogik* 30(115), 20-28.
- Vik, S. (2014): *Tidlig innsats i skole og barnehage: Forutsetninger for forståelser av tidlig innsats som pedagogisk prinsipp*. Høgskolen i Lillehammer.
- Vik, S. & Hausstätter, R.S. (2014): Fra Early Intervention til tidlig innsats. utfordringer ved adopsjon av amerikanske intervensjonsprogrammer til norsk pedagogikk. *Spesialpedagogikk* 6(6).
- Villumsen, A.M. (2020): Opsporingsarbejde i dagtilbud: risikovurdering og analysearbejde med forældrene som aktive deltagere. I: A.M. Villumsen & K.E. Petersen (red.): *Opsporing og underretning i dagtilbud*. København: Hans Reitzels Forlag, 171-191.
- Villumsen, A.M. & Koch, A.B. (in press): Pædagogens opgave i forhold til børns trivsel og mistrivsel i dagtilbud. I: K.E. Petersen, A. Morin & B. Kjær (red.): *Diagnoser i professionelt arbejde: Pædagogers arbejde med børn og unge med diagnoser*. København.
- Villumsen, A.M., & Petersen, K.E. (red.) (2020): *Opsporing og underretning i dagtilbud*. København: Hans Reitzels Forlag.
- VIVE (2018): *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Viden til Velfærd. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Vygotski, L.S. (1971): *Tænkning og sprog* (bd. 1-2). København: Hans Reitzels Forlag.
- Watts, T.W., Gandhi, J., Ibrahim, D.A., Masucci, M.D. & Raver, C.C. (2018): The Chicago school readiness project: Examining the long-term impacts of an early childhood intervention. *PLoS ONE* 13(7).
- Weikart, D.P., Deloria, D., Lawser, S. & Wiegerink, R. (1978): *The Ypsilanti preschool curriculum demonstration project – preschool years and longitudinal results*. Ypsilanti, Michigan: Monographs of the High/Scope Educational Research Foundation, 4.
- Werner, E.E., & Smith, R.S. (1982): *Vulnerable but invincible*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Werner, E.E. & Smith, R.S. (1992): *Overcoming the odds. High Risk Children from birth to adulthood*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Werner, E.E. & Smith, R.S. (2001): *Journeys from Childhood to mid-life. Risk, resilience, and recovery*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Westerling, A., Bach, D., Dannesboe, K.I., Ellegaard, T., Kjær, B. & Kryger, N. (red.) (2020): *Parate børn: forestillinger og praksis i mødet mellem familie og daginstitution*. Frederiksberg: Frydenlund Academic.
- Winther-Lindqvist, D. & Svinth, L. (2019): *Leg i daginstitutioner*. Aarhus Universitetsforlag. Pædagogisk Indblik nr. 03.
- Xie, Y., Near, C., Hongwei, X. & Song, X. (2020): Heterogeneous treatment effects on children's cognitive/non-cognitive skills: A reevaluation of an influential early childhood intervention. *Social Science Research* 86.
- Zahnd, W.E., Smith, T., Ryherd, S.J., Cleer, M., Rogers, V. & Steward, D.E. (2017): Implementing a nutrition and physical activity curriculum in Head Start through an academic community partnership. *J Sch Health* 87, 465-473.
- Aabro, C. (2020): *Pædagogers faglighed – en vidensopsamling*. Udarbejdet af Line Togsverd og Christian Aabro – med bidrag fra Sisse Due. Udgivet fra Danske Professionshøjskoler.
- Aabro, C. (2021): *Pædagogers faglighed – i lyset af en stigende ekstern regulering*. Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet.

Kommende udgivelser

Skolevægning

PPR – Pædagogisk psykologisk rådgivning

Omsorg i vuggestuer

dpu.au.dk/paedagogiskindblik

DPU
AARHUS UNIVERSITET

Aarhus Universitetsforlag
AARHUS UNIVERSITY PRESS

 NCS
NATIONALT CENTER
FOR SKOLEFORSKNING